

oudheidkundige vereniging

MEDENBLICK

OPGERICHT 1962

Inhoud

Pagina

Inhoud	
Voorwoord door Peter Swart	1
Dirk Burger van Schoorel door Ad Dudink	2 - 9
Archeologie van de Gouden Eeuw van Medemblik door Christiaan Schrickx	10 - 16
Toen en Nu: de Nieuwstraat door Jan Beek en Arnold de Greeuw	17 - 29
Muntvondsten in Medemblik en omgeving door Ad Gieling	30 - 32
Kanaalaanleg en sluisbouw in Medemblik (1926-1930) door Ad Kamma	33 - 45
Jaarverslag 2011-2012 door mw. Sonja van As	46 - 48
Colofon	

Afbeelding voorzijde:

De meelmolen aan de Westerdijk met links op de achtergrond een transport van grond in kiepkarren. Meer hierover in het artikel van Ad Kamma over de kanaalaanleg en sluisbouw in de jaren 1926-1930.

Voorwoord

De eenentwintigste jaaruitgave van de Oudheidkundige Vereniging “Medenblik” ziet er anders uit dan de voorgaande edities. De buitenkant heeft een nieuwe, meer eigentijdse, vormgeving gekregen met gebruik van kleur en beeld. Verder is afscheid genomen van de kaders om de teksten. Als redactie hopen we dat u de nieuwe vormgeving waardeert!

In deze jaaruitgave reconstrueert Ad Kamma de aanleg van het Overlekerkanaal en de twee sluizen. Een groot en ingrijpend project dat, als onderdeel van de Zuiderzeewerken, in de jaren 1926-1930 is uitgevoerd. Het kanaal, de sluizen, bruggen en andere onderdelen zijn niet meer uit het stadsbeeld weg te denken en kunnen inmiddels als Medemblicker erfgoed worden beschouwd.

Archeoloog Christiaan Schrickx leidde in 2011 en 2012 twee opgravingen in het centrum van Medemblik. Een opgraving vond plaats aan het Achterom achter de Hema, de tweede opgraving werd verricht naast de synagoge aan het Gedempt Achterom. Bij het archeologisch onderzoek aan het Gedempt Achterom zijn enkele bijzondere vondsten gedaan. In zijn artikel ‘Archeologie van de Gouden Eeuw van Medemblik’ beschrijft Christiaan deze vondsten. Het moge duidelijk zijn dat de bodem van Medemblik een belangrijk archief is dat onze kennis van de geschiedenis van Medemblik kan vergroten. Het artikel van Ad Gieling over muntvondsten in Medemblik en omgeving sluit hierbij aan.

Een andere belangrijke bron voor kennis over de historie van Medemblik is de kroniek van Dirk Burger van Schoorl. Of toch niet? Ad Dudink stelt deze vraag in zijn bijdrage over onze kroniekschrijver.

Met Jan Beek en Arnold de Greeuw wandelen we in deze jaaruitgave door onze hoofdstraat: de Nieuwstraat. Hoewel de naam anders doet vermoeden, is de Nieuwstraat één van de oudste straten van de stad. De straat vormt de grens tussen het westelijke en het oostelijke stadsdeel. De foto’s in het artikel ‘Toen en Nu’ laten zien dat in de twintigste eeuw veel historische gevels aan de Nieuwstraat zijn verdwenen, soms door een brand maar ook door sloop en verval. Nieuwbouw en aantasting van historische gevels geven de straat in toenemende mate het aanzicht van een ‘nieuwe straat’. Wie keert het tij?

Het laatste woord in deze jaaruitgave is aan het bestuur van de Oudheidkundige Vereniging “Medenblik”. In een uitgebreid verslag wordt teruggekeken op het jaar 2011-2012 en de viering van het 50-jarig jubileum.

We wensen u veel leesplezier.

Namens de redactie,
Peter Swart

Dirk Burger van Schoorel

Schrijver van de kroniek van Medemblik

Ongeveer driehonderd jaar geleden, in 1709 om precies te zijn, zette Dirk Burger van Schoorel een punt achter zijn voorwoord. Een jaar later zorgde de Amsterdamse boekverkoper Timotheus ten Hoorn voor de uitgave van zijn boek 'Chronyk van de stad Medenblik'. Waarom besloot iemand die in Schoorl is geboren en later met zijn gezin in de buurt van Schagen woonde zich te verdiepen in de geschiedenis van Medemblik? Wat weten we eigenlijk over 'onze' geschiedschrijver? Van een bekend biografisch woordenboek uit 1855 worden we weinig wijzer. Hierin lezen we: '**BURGER VAN SCHOOREL (Dirk), van wien ons volstrekt geene levensbijzonderheden bekend zijn, heeft zich als Geschiedvorschcr bekend gemaakt door zijne Chronyk van Medenblik**'.¹

Hier een poging om Dirk beter te leren kennen. Ik wil vooraf bekennen dat ik mijn speurtocht als een verrassende belevenis heb ervaren. Niet alleen Dirks aanpak en schrijfwijze boeiden me maar vooral zijn relatie met mogelijke tijdgenoten. Onbekende Medemblikkers uit zijn levensperiode hebben door hem een aansprekend naambordje gekregen. Een van hen is Jan Pietersz Egges. Zijn gedicht in de kroniek staat prachtig afgebeeld in de hal van het oude stadhuis (Afb.1).

Voorwoord en motivatie

Dirks voorwoord is eenvoudig. Hij geeft het belang aan van het geschreven woord en hoopt op een voortzetting. Als we de oude dingen niet opschrijven, verdwijnen ze voor eeuwig in de vergetelheid. Zonder de hulp van onze pen zou het verleden nooit bewaard zijn gebleven. Hij roemt daarom oude Romeinse geschiedschrijvers als Tacitus die ervoor gezorgd hebben dat we niet meer afhankelijk zijn van het beperkte menselijke geheugen.

Helaas zijn de historische bronnen van onze vaderlandse geschiedenis nog altijd zeer beperkt. 'Dit is ook de reden waarde lezer die mij aan gelokt heeft ...'. Let wel, zo vervolgt hij, ik doe dit niet om de hele geschiedenis weer te geven maar 'om andere van geslepener vernuft en beter gelegentheid voorzien als ik op te wekken ...' en mijn werk voort te zetten.²

Direct na het voorwoord van Dirk wordt de historische waarde van de kroniek benadrukt door vier teksten op rijm. Twee gedichten zijn acrostichons, verzen waarvan de beginletters van de regels een naam vormen. Deze naam laat zich raden: MEDENBLICK. De dichters zijn Jan Pietersz Egges en Petrus Egges.

Jan Pietersz was vermoedelijk schoenmaker, zijn grafsteen is nog steeds te zien in de Bonifaciuskerk. Petrus is zijn zoon (1684 -1749). Hij studeerde in Leiden wijsbegeerte en godgeleerdheid en werd predikant in Noord-Zijpe (Schagerbrug). Later werd hij in Schagen benoemd. Hij woonde dus in de buurt van Dirk en ongetwijfeld kenden ze elkaar.

Dat Dirk nauw betrokken was bij de gereformeerde kerk blijkt uit zijn kennissenkring. Zo beschrijft hij bijvoorbeeld hoe hij samen met predikant Cornelis Moy op het strand van Callantsoog de fundamenten van de oude kerk ontdekte. Ze zagen bovendien veel aangespoelde doodkisten. Omdat de kisten erg smal waren, kwamen ze tot de conclusie dat 'wij niet anders konden bespeuren of de dood-en moeten ze van ouds op haar regterzyde in deze doodkisten gelegd hebben'.

Afb.1: Gedicht van Jan Pietersz Egges, vereeuwigd in de hal van het oude stadhuis.

Maar voordat we verder ingaan op de vele kroniekverhalen nu eerst enkele woorden over Dirks afkomst, zijn gezin, zijn woonplaats en zijn beroep.

Wie was Dirk Burger van Schoorel?

Dirk Jansz Burger werd omstreeks 1650 in Schoorl geboren. Zijn vader Jan Cornelisz Burrits was daar eigenaar van een herberg met de naam 'De jonge prins'. Vermoedelijk verwijst deze naam naar een beroemde leeftijdgenoot van Dirk, namelijk Willem III van Oranje (1650-1702). Tijdens de jeugd van Dirk is er sprake van het eerste stadhoudersloze tijdperk. Het is een periode van veel onenigheid tussen Oranjegezinden en staatsgezinden.

Ongetwijfeld is Dirk in de herberg getuige geweest van de gangbare oplopende discussies over de toenmalige conflicten. Helaas kan men slechts gissen naar zijn schooljaren. Wel weten we dat hij al op jonge leeftijd koos voor een spannend beroep, namelijk chirurgijn.

Op zestienjarige leeftijd komen we zijn naam tegen in een reisverhaal van Nicolaas de Graaff. Als opperchirurgijn beschrijft Nicolaas tal van opzienbarende zeereizen. Daarin lezen we dat hij in 1666 Dirk Burger van Schoorel als leerling aannam. Maar nu eerst een korte toelichting op het beroep chirurgijn.

Het beroep chirurgijn

In de zeventiende eeuw bestond de medische zorg uit vier beroepsgroepen: gepromoveerde artsen, chirurgijns, apothekers en vroedvrouwen. De academisch gevormde dokters waren de hoogste in rang en verdienden het meest. In de kroniek van Cornelis Opperdoes kan men lezen dat onze stadsdokter Hoogwoud in 1658 een jaarinkomen had van 200 gulden. De vroedvrouw Maartje Dirks, toen 'vroedemoer' genoemd, ontving 90 gulden. Overigens staat in Dirks kroniek uit 1710 dat Maartje in 1767 is gestorven. Een foutje van de drukker want ze stierf honderd jaar eerder. Ze oefende 40 jaar haar beroep uit en heeft volgens haar eigen aantekeningen 9.727 kinderen op de wereld geholpen.

Het vakgebied van de dokters was de interne geneeskunde. De chirurgijns hielden zich vooral bezig met uitwendige ingrepen. Zij behandelden wonden, beenbreuken en amputaties. Lange tijd voerden chirurgijns twee beroepen uit: heelmeeester en barbier. Als kapper was je handig in het omgaan met messen, een vaardigheid die een chirurgijn ook goed van pas kwam. Denk bijvoorbeeld aan aderslaten. Om te zorgen dat het bloed in evenwicht is, sneed de heelmeeester in een ader om wat bloed af te tappen. Hij meende door deze ingreep een gezonde samenstelling van het bloed te bewerkstelligen. Bovendien zou deze handeling allerlei inwendige ziekten genezen. Dat de snijwonden ook een mogelijke besmetting konden veroorzaken, daaraan werd helaas niet gedacht.

Vrijwel elke grote stad in Nederland kende een gilde voor deze beroepsgroep. In Alkmaar werd die in 1552 opgericht. Al vanaf jonge leeftijd leerde je bij de kapper in de buurt de kneepjes van het vak. Van medische scholing was in veel gevallen geen sprake. Geen wonder dat een bekende Alkmaarse chirurgijn, Cornelis Bontekoe (1640-1685), zich zeer kritisch opstelde tegenover de gangbare chirurgijnsopleidingen. De meeste knechten kunnen nauwelijks lezen of schrijven, aldus Cornelis. Bovendien is hij niet goed te spreken over de manier waarop veel jongeren hun scholing krijgen door zich aan te melden voor een baan op zee.

'Nadat zij over de grote wateren hebben gezworven en het scheepsvolk gepijnigd en mishandeld hebben, beschouwen zulke brekebenen hun opleiding als voltooid en durven zich als volleerde meesters in het vaderland te vestigen'.³

Behoorde onze kroniekschrijver ook tot deze handige groep? Zeker niet. Zijn historische kennis ontleende hij onder andere aan vele Latijnse teksten. Daarbij benadrukt hij regelmatig zijn eigen vertaling van deze oorspronkelijke bronnen.

Afb.2: De chirurgijn aan het werk.

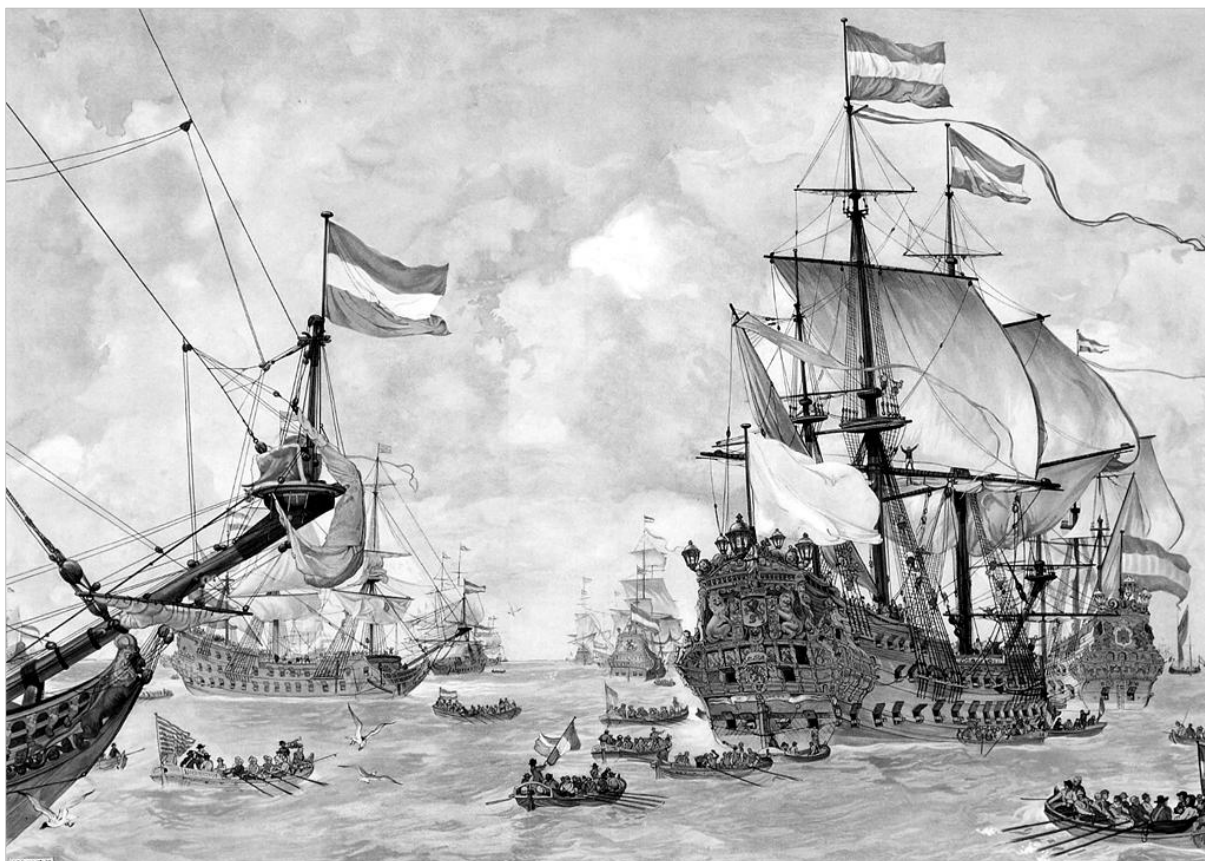
1666

In mei 1666 lagen bij Texel 85 oorlogsschepen gereed om uit te varen. De jonge Prins van Oranje besloot er heen te gaan om ze uit te zwaaien. Toen hij met zijn gevolg in Den Helder aankwam, werd de prins ontvangen en rondgeleid door de opperbevelhebber Michiel de Ruyter. Overal klonken saluutschoten. Twee schepen voeren een spiegelgevecht uit en het toppunt van de demonstraties was een matroos die op de knop van een vlaggenstok zijn balanceerkunst liet zien. Iedereen juichte en genoot van de vijftien ton bier die de prins aan elk schip schonk.

Bovendien werd de stemming verhoogd door het uitdelen van geld aan de matrozen en aan de bevolking aan wal. *'De Prins stroide veel gelt, zoo gout als zilver onder de nieuwschierige omstanders'*, zo schrijft Dirk in de kroniek van Schagen.⁴ Jammer dat hij niet de gebruikelijke toevoeging schrijft *'zo ik zelf gezien heb'*. Zoals eerder gezegd, was hij immers aanwezig op een van de oorlogsschepen namelijk 'De Hollandse Tuin'. Jan Krook uit Alkmaar was zijn kapitein en Nicolaas de Graaff zijn leermeester.

Dirks familie en woonomgeving

Dirk woonde in 1674 in Oudesluis. In zijn tijd heette dit dorp Groote Sluis. Het ligt enkele kilometers boven Schagen tussen de polders Wieringerwaard en Zijpe. In zijn kroniek worden beide polders nauwkeurig beschreven. Zo is de Zijpe bedijkt in 1553 en de Wieringerwaard in 1608. Hij woonde daar aanvankelijk samen met zijn vriend Jan Jansz Swart. Ook Jan heeft gevaren en mogelijk hebben ze elkaar zo leren kennen.

Afb.3: De Nederlandse oorlogsvloot in 1666.

Op een bekende oude schoolplaat (Afb.3) wordt het beraad voorafgaand aan de Vierdaagse Zeeslag weergegeven. Deze gebeurtenis speelde zich af tijdens de Tweede Engelse Oorlog (1665-1667). Dat de chirurgijns aan boord een leerzame periode beleefden, blijkt uit het reisverslag van Nicolaas de Graaff. Begin augustus 1666 telde men op zijn schip 7 doden en 40 zwaargewonden. Toen Dirk op 5 november eindelijk weer voet aan wal zette, had hij als zestienjarige indrukwekkende ervaringen achter de rug. Dat hij vele jaren later nog altijd een trouwe aanhanger van Oranje was, tonen zijn volgende dichtregels over de stadhouder en koning die in 1702 stierf:

*'Hier leit begraven, de held Oranje,
de allertrouwste vorst voor het land,
Hier leit de koning van Brittanje,
beschermer voor de protestant.'*

Heeft Dirk als jonge chirurgijn nog andere zeereizen meegemaakt?

In elk geval niet samen met De Graaff. Wat we wel weten, is dat onze kroniekschrijver als twintiger verliefd werd op Marijtje Rijsenburgh. Ze trouwden en in 1680 werd hun eerste zoon gedoopt. Hier een overzicht van de kinderen uit het gezin Burger:

- 1) Cornelis, gedoopt te Zijpe op 14 januari 1680
- 2) Aagtje, gedoopt te Zijpe op 5 oktober 1681
- 3) Cornelis, gedoopt te Zijpe op 4 februari 1683
- 4) Aagtje, gedoopt te Zijpe op 20 september 1684
- 5) Jan, gedoopt te Zijpe op 28 april 1686
- 6) Etje, gedoopt te Zijpe op 10 februari 1688
- 7) Marijtje, gedoopt te Zijpe op 29 oktober 1690

Uit de namenlijst van de kinderen kan men afleiden dat de eerste zoon en de eerste dochter waarschijnlijk al op zeer jonge leeftijd zijn overleden. Daarom hebben de derde zoon en de vierde dochter opnieuw dezelfde naam gekregen.

Ik vermoed dat zoon Cornelis vernoemd is naar Cornelis Rijnenburgh, de vader van Marijtje. Het is deze schoonvader die duidelijk verwijst naar een band met Medemblik. Cornelis Rijnenburgh was lange tijd een vooraanstaand burger van de stad. Het is misschien geen toeval dat zijn beroep chirurgijn was. In de kroniek van Cornelis Opperdoes komen we zijn naam verschillende malen tegen als iemand die zijn mening niet onder stoelen of banken stak. In het toenmalige stadhoudersloze tijdperk regeerden de regenten van de stad waaronder de bekende Nicolaas Stellingwerff. Rijnenburgh was duidelijk Oranjegezind en heeft zijn sporen als dichter nagelaten in de bekende liedbundel 'Medenblicker Scharrezoodtje'.

Hier een voorbeeld van zijn dichtkunst met als onderwerp de bijwerkingen van mannelijke drankgewoonten:

'Op den dronck

*Hij schendt den Echter staet
en breeckt de reyne trouw
De Hoeren hanght hij aen
en keert hem van zijn vrouw*

Al is ze novh soo wel, soo schoon, soo soet

Refrein: *Want uyt, want uyt den Dronck, komt noyt
sijn leven goedt'*

Dat Cornelis Rijnenburgh voor nogal wat opschudding zorgde in Medemblik, lezen we in de kroniek van Cornelis Opperdoes. In zijn verslag over het jaar 1661 komt de naam van Dirks schoonvader veelvuldig voor. Samen met organist Prins zette hij de toon voor het verzet tegen het stadsbestuur. Het gevolg was dat hij uit de vroedschap werd gezet. Bovendien verloor hij zijn rang als luitenant van de schutterij. Of Marijtje, de vrouw van Dirk, hem daarover verteld heeft, is nog steeds een vraag. Opmerkelijk is wel dat hij in zijn kroniek niets over deze toenmalige ruzies vermeldt.

De naam Stellingwerff noemt hij slechts toen hij in 1708 het stadhuis bezocht en daar het bekende schilderij van koning Radboud zag. In 1670 vond burgemeester Stellingwerff dit schilderij in Den Haag, aldus Dirk. Onder dit schilderij staat met vergulde Romeinse letters de volgende tekst in het Latijn *'gelijk ik hebbe gelezen op den 11 Juny 1708'*. Wie nieuwsgierig is naar de vertaling van de Latijnse tekst kan deze nalezen op pagina 54 van de Dirks kroniek. Terzijde de opmerking dat de jaartallen die hij noemt niet altijd kloppen. Zo schrijft Cornelis Opperdoes dat het schilderij van koning Radboud al in 1664 voor de schoorsteen in het stadhuis hing. Ook weten we dat onze bekendste stadsbestuurder al in oktober 1667 overleed.

Geen doorsnee kroniekschrijver

De eerste kroniek die Dirk schreef, werd in 1679 door Jan Pottjen in Enkhuizen gedrukt.

De titel luidt: 'Een kleyn cronyxken, waer in ver-toont wordt, hoe over eenige hondert jaren veel steden en dorpen bij en om Wieringen waren'. Ruim twintig jaar later (1702) verscheen 'Het Schoorlder kronycxken' in de 'Nieropper Enkhuyser Almanack'. Dit gebeurde bij de Amsterdamse uitgever Willem van Bloemen. Het is dus niet zo toevallig dat de eerste druk van zijn kroniek van Medemblik (1710) ook in Amsterdam het licht zag. In feite betrof de uitgave twee kronieken namelijk Medemblik en Schagen. De 'Chronyk van Schagen' telt ongeveer 150 bladzijden en wordt ingeleid door een naamdicht van Dirk zelf. De twee openingszinnen luiden: *'Soo gy van ymand hoord, die na myn naam kwam vragen. Cagen heet ik eerst, maar nu soo heet ik Schagen'*.

Afb.4: Titelblad van de kroniek uit 1710.

Een kroniek is gewoonlijk een verhaal met chronologisch geordende gedenkwaardige en/of historische feiten. In de onlangs gepubliceerde kroniek van Jacob Zwaan wordt het verhaal over Medemblik dan ook toegelicht met vele jaartallen die opklimmen in de tijd. In de beroemde kronieken van Theodorus Velius en van Gerard Brandt wordt de geschiedenis van Hoorn en Enkhuizen eveneens in chronologische volgorde beschreven.

Maar hoe anders is het verloop in de 'Chronyk' van Dirk. Ja, er is een zekere tijdsvolgorde in de eerste vijftig bladzijden over Medemblik, maar daarna wordt de inhoud vooral bepaald door allerlei gebeurtenissen in de kop van Noord-Holland. Vaak zijn die thema's niet geplaatst in een tijdsperspectief.

De inhoudsbeschrijving op de eerste bladzijde suggereert dat de kroniek uit vier delen bestaat, aangegeven door steeds kleinere letters. De begindelen gaan over allerlei historische gebeurtenissen in Medemblik en omgeving. Het derde deel verhaalt over aardbevingen, branden, overstromingen, strenge winters, muizenjaren en niet te vergeten uitspraken van de justitie over misdadigers in het Noorderkwartier. Het vierde en laatste deel omvat beschrijvingen van de eilanden Ameland, 'Der-Schelling', Vlieland, Texel, Wieringen, Schokland en Urk. De manier waarop deze eilanden worden beschreven, is zeer verschillend.

Soms is het een historische terugblik, soms betreft het typische gedragspatronen van de eilandbewoners. Zo wordt Vlieland louter beschreven in termen van vrijersvoeten. Dirk verhaalt uitvoerig over de manier waarop vrijers en vrijsters op het eiland met elkaar kennismaken. Deze vrijerij wordt aangeduid als 'queesten'. Waar elders in het land gezocht wordt op stoelen en stoepen geschiedt dit op het eiland op een heel andere manier.

De vrijer gaat via een open raam of deur de woning van zijn geliefde in en loopt vervolgens naar haar slaapkamer. Daar kruipt hij op de dekens van haar bed. Als het koud is trekt hij de bovenste deken over zich heen. Lang niet altijd is het de eerste keer raak. Dus 'Ja, een Vryer gaat dikmaal by een of meer maagden te koy, en wil Tryn hem niet genoeg accomoderen, zoo voegt hy hem by Liesbeth'. Dit oude gebruik wordt op het eiland met de paplepel ingegoten. Het is volgens Dirk zelfs zover gekomen dat men het een schande vindt als een vrijer nooit te queesten is geweest.

Enkele wetenswaardigheden

Ook in 2013 leest men in onze landelijke dagbladen sensationele berichten. Ruim drie eeuwen geleden was dat niet anders. Hier een willekeurige keuze uit de kroniek van 1710 met tussen haakjes het paginanummer.

1700, 17 maart. In Den Burg op Texel werd een mandje in de aarde gevonden met een pasgeboren kind. Een paar dagen later werd Aagje Schuurmans 'bij de kop gevat en in hegtenisse gezet'. Ze bekende dat het haar kind was en dat zij het nog levend 'om den hals hadde gebragt'. Op 4 mei is Aagje voor deze misdaad door de handen van een beul gewurgd (358).

1705. In de nacht tussen 28 en 29 juli verbrandden in het dorp Graft wel 43 huizen plus het weeshuis. De brand ontstond door een dronken man die 's avonds thuiskwam en tegen zijn vrouw begon te schelden. Ze gooiden elkaar vervolgens met brandende kolen om de oren. Een kindje van elf maanden dat in de wieg lag, werd door het vuur verteerd (302).

1707. Op 2 september kwam kapitein Simon Binks op de rede van Den Helder en deed aangifte. Volgens hem waren op zijn schip onmenselijke vermengingen gepleegd tussen mannen. Dirk vergelijkt het met het bekende Bijbelse verhaal over Sodom en Gomorra. Het gevolg laat zich raden. De vijf mannen werden boven op het dek op een rijtje gezet, ieder met een zware kogel aan de benen gebonden en een zak over het hoofd. Na het gebed werd de een na de ander levend van boord in zee gestoten; dat was hun einde (344).

1709. Op maandag 6 mei werd Liefje Elberts in de buurt van Medemblik op het schavot aan een paal gewurgd omdat zij 'haar meesters huis' twee maal in brand had gestoken (346).

Nieuwe edities

Nadat Dirk was overleden, verschenen er in 1728 en 1736 nieuwe edities van de kroniek. De boekdrukker en verkoper van deze uitgaven is Jacob Duyn uit Hoorn. Beide herdrukken bevatten een aanvulling met als titel 'Het vervolg op de chronyk'. Wie dit vervolg geschreven heeft, is niet bekend. In de derde editie (1736) schrijft de onbekende auteur: 'ik heb een en ander bij elkaar gezocht maar ik begeer niet te pronken, zodat ik mijn naam verzwijg. Dit gebeurt niet uit nederigheid of om onbekend te blijven, maar omdat ik geen man ben wiens naam aan het werkje enige luister kan bijzetten.'

Toch vermoed ik dat deze onbekende de naam draagt van Sebastiaan Centen. Mogelijk heeft de uitgever deze plaatselijke predikant benaderd. In 1726 werd Sebastiaan in Hoorn benoemd als voorganger van de remonstrantse gemeente en dertig jaar lang verdiepte hij zich in de West-Friese geschiedenis. Dit leidde ertoe dat de beroemde kronieken van Hoorn en Enkhuizen een nieuwe editie kregen met Sebastiaan als tweede auteur. In Enkhuizen heeft hij uit waardering een straatnaam gekregen.

In 1767 zorgde Jan Duyn voor de laatste druk waarin drie platen zijn opgenomen. Deze afbeeldingen zijn: 1. Grondtekening van de stad Medemblik, 2. De weigering van koning Radboud om zich te laten dopen en 3. De stad Medemblik gezien vanuit de zee. Het vervolg op de kroniek wordt in de editie van 1767 niet meer door een onbekende ingeleid.

Wel geeft de uitgever een korte toelichting bij een extra 'Aanhangzel op de Chronyk'. Daarin wordt vermeld dat de druk al te ver gevorderd was, maar dat hij de lezer toch nog wat aangename aanvullende informatie wilde geven.

Deze aanvulling bestaat voornamelijk uit toenmalige strafzaken. Maar de eerste zinnen gaan over een gebeurtenis die in 1747 als een lopend vuurtje door de straten van Medemblik ging.

Ongetwijfeld is het voorlezen uit de Chronyk een aangename bezigheid geweest. Het ging immers om verhalen over de eigen stad en de eigen landstreek. Zeker in de wintermaanden moeten vele verhalen in de kroniek een luisterend oor hebben gehad. Toch is het zeker geen voorleesboek. Tientallen bladzijden met lijsten van dorpen uit Noord- en Zuid-Holland worden weergegeven met de hoeveelheid huizen en de hoogte van de belastingheffing.

L. J. de Bourg del. De Friesche Koning RADBOUD weigert zij door Bisfchop WOLFRAN, te laaten doopen. J. Jolkema Sculp.

Afb.5: De weigering van koning Radboud om zich te laten dopen. Een plaat uit de kroniek van Medemblik.

In dat jaar overleden Magdalena en Tryn, twee vrouwen die in de wandeling Pintelalaas werden genoemd. Zij waren zeer arm want na hun overlijden ontdekte men dat ze op stro hadden geslapen onder matten van kastanjes en Spaanse noten. Maar tot ieders verrassing lieten ze aan de gereformeerde kerk na: *eene schelling minder dan drie duizend guldens, welke penningen in oude kousen en lappen ... waren geborgen: haar afbeeldzels worden ter gedagtenisse voor de schoorsteen in de kerkekamer te Medemblik bewaardt*.⁵

Wat verklaart het succes van de kroniek? Hier de mening van Teeling: 'Naast de Bijbel, die in een overwegend katholieke stad als Medemblik door een grote groep van de bevolking niet werd gelezen, waren er in de Radboudstad in de 18^e eeuw niet veel boeken te vinden ...'.⁶

In de kroniek uit 1736 zijn ruim veertig bladzijden achter elkaar een opsomming van cijfers. Zo telde Medemblik 818 huizen, 592 morgen en 205 roeden. Dat betekende een belastingbedrag van 5.035 gulden, 11 stuivers en 8 penningen. Wervershoof volgt met 87 huizen, 356 morgen en 130 roeden. Belasting: 2.609-2-12.⁷ Of er in de achttiende eeuw veel stadsgenoten zijn geweest die deze lijsten boeiend vonden, waag ik te betwijfelen.

De slotzin van de lange lijst luidt: 'Zoo dat de jaarlykxze verpondingen van Noortholland en Zuitholland te zamen in 't geheel bedraagt vier en-twintig tonnengouds, zes-entagtig duizent, en hondert veertig gulden, vyftien stuivers, twee penningen'. Voor wie het niet helemaal begrijpt, voegt Dirk er aan toe: 'Ik zegge 2.486.140-15-2'.⁸

Waarom besteedde onze kroniekschrijver zoveel bladzijden aan belastingsommen? In de kenschets die Bremer over Dirk schrijft, lezen we dat hij in zijn woongebied belastinginner was. Misschien is dat de motivatie geweest voor zijn vele optelsommen.

Gelezen, van horen zeggen en zelf gezien

Wat zijn de bronnen die Dirk gebruikt heeft? In zijn tekst staan in elk geval vele namen. Ik ben het dan ook eens met de kenschets van Teeling die onze kroniekschrijver typeert als een zeer belezen man. De geraadpleegde oude bronnen over Medemblik worden meestal nauwkeurig aangegeven. Mogelijk had hij een volle boekenkast en zeker is dat veel van zijn historische boeken Latijnse teksten waren. Enkele bekende geschiedschrijvers die geciteerd worden, zijn Hadrianus Junius (1511-1575), Janus Dousa (1545-1604), Pieter Bor (1559-1635), Pier Winsemius (1586-1644), Gerard Brandt (1626-1685) en natuurlijk Theodorus Velius (1572-1630). Meestal noemt Dirk in zijn verwijzing ook de bladzijde waarin zijn citaat staat. Je kunt veel van zijn beschrijvingen dus controleren. Een andere bron is een toenmalige krant die hij las: de Opregte Haarlemse Courant.

Ongeveer veertig jaar voordat Dirk zijn laatste zinnen over Medemblik schreef, eindigde Cornelis Opperdoes zijn historische verhaal van onze stad. Als klerk op het stadhuis van Medemblik maakte hij de plaatselijke gebeurtenissen van nabij mee en anders dan Dirk beperkte hij zich louter tot de geschiedenis van de Medemblik. Pas in 1943 werd zijn mooie handschrift in drukletters omgezet en daardoor makkelijker leesbaar gemaakt.⁹

De vraag die zich opdringt is natuurlijk of Dirk op de hoogte was van zijn voorganger en of hij de kroniek van Opperdoes in handen heeft gehad. Waarschijnlijk niet, aldus de mening van Belonje en Kaptein. Wel vinden de auteurs het opmerkelijk dat beide kroniekschrijvers in hun tekst verwijzen naar een oudere bron. Burger van Schoorel spreekt van een 'seker oud boekje'. Opperdoes heeft het over enige oude schriften die hem zijn overhandigd. Dat deze oude bron door onze beide kroniekschrijvers vrij letterlijk gebruikt is, kan men volgens Belonje en Kaptein afleiden uit de andere schrijfstijl.

Dikwijls geeft Dirk aan dat hij zijn informatie van horen zeggen heeft. Ongetwijfeld kende hij mensen die hem af en toe iets over hun verleden vertelden. Een bekend verhaal dat Teeling vrijwel letterlijk overneemt, gaat over de weddenschap van Simon Poorter uit Haringkarspel. Het speelde zich af in 1614. Simon wilde naar de stad Jeruzalem en om daartoe geld in te zamelen, verkocht hij al zijn koeien voor een zeer schappelijke prijs in de kroeg. Maar er was wel een voorwaarde aan verbonden.

Als Simon binnen een jaar zou terugkeren, kreeg hij het geld dubbel terug. En jawel, Simon won de weddenschap. De familie Poorter behoorde tot de vriendenkring van Dirk en die zullen het verhaal van Simon wel hebben verteld.

Zeker is dat Dirk rond zijn 58^e jaar opvallend verre wandelingen maakte. In tal van dorpen in de provincie telde hij de huizen en de molens. Hij is toen vele dagen met pen en papier op stap geweest. Zo leert de kroniek van Schagen hoeveel stappen je moet zetten om naar verschillende plaatsen in de omgeving te komen. En hoe ver is Medemblik van de toren in Schagen vandaan? Om precies te zijn 32.187 stappen. Wie nu in de voetsporen van Dirk wil treden en vanuit het centrum van Schagen naar onze stad loopt, vindt met de hulp van Google een wandelroute van 25,2 km.

Afb.6: Grafsteen van Dirk Burger van Schoorel bij de kerk van Callantsoog. Hij overleed in 1717.

Waardering

Hoeveel sterren geven historische deskundigen aan de wijze waarop Dirk onze stad en de nabije omgeving heeft beschreven? Het volgende citaat is niet zo positief: 'De kroniek van Burger Schoorel ziet er bij het in handen nemen vertrouwen inboezemend uit, doch reeds een eerste inzage doet begrijpen, dat de samensteller, chirurgijn van beroep, ook hier zijn vak niet heeft kunnen vergeten en hier een greep, daar een snauw nemend, enkele tientallen bladzijden van feiten en mededelingen over de geschiedenis van Medemblik heeft gevuld en de rest van zijn boek heeft volgestopt met verhalen, die op zeer vele onderwerpen, behalve op Medemblik, betrekking hebben', aldus Belonje en Kaptein in 1943.¹⁰

Afb.7: De kerk van Callantsoog met op de voorgrond de steen van onze kroniekschrijver.

Ook Ludolf Smits, een historicus en tijdgenoot van Dirk, heeft volgens Jan Bremer weinig lovende woorden voor de kroniek.¹¹ Hij noemt zijn werk een 'samengeflanst rareitje dat de wereld is opgedrongen'. Zelf deel ik deze mening niet maar ik ben het ook niet helemaal eens met al die lovende woorden waarmee Teeling onze kroniekschrijver typeert.

Wie de kroniek leest, leert bijvoorbeeld hoe het voortdurende gevecht tegen het zeewater uiteindelijk leidde tot inpolderingen en sterke dijken. De zorg voor die dijken en natuurlijk de kosten komen voortdurend aan de orde. Geen wonder dat hij de naamgeving van zeventien dorpen opsomt met 'dijk' als toevoeging. Denk aan Zwaagdijk, Spierdijk, enz.

Mijn conclusie: laten we bij gebrek aan beter blij zijn dat Dirk Burger van Schoorel op een enthousiaste manier onze geschiedenis in kaart heeft gebracht. Kaarten kunnen verbeterd worden en dat was gelukkig ook de wens van onze kroniekschrijver. Zijn eerste zin is door zijn navolgers waarschijnlijk het meest geciteerd: In het jaar 334 na Christus wordt Medemblik gesticht ...

Ad Dudink
Medemblik, juni 2013

Geraadpleegde bronnen

A.J. van der Aa, *Biographisch woordenboek der Nederlanden, deel 2*, Haarlem, 1855.

M.A. van Andel, *Chirurgijns, Vrije Meesters, Beunhazen en Kwakzalvers*, 's-Gravenhage, 1981.

J. Belonje en R. Kaptein, 'Een kroniek van Medemblik', *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*, 64^e deel, Utrecht, 1943, 45-107.

G. Brandt, *Historie der vermeerde zee- en koopstad Enkhuisen*, Enkhuisen, 1966.

J.T. Bremer, 'Meester Dirck, chirurgijn en kroniekschrijver' te Oudesluis, *Zijper Historie Blad*, 1999, 02, 9-11.

D. Burger van Schoorel, *Chronyk van de Stad Medemblik*, Amsterdam, 1710.

D. Burger van Schoorel, *Chronyk van de Stad Medemblik*, Hoorn, 1736.

D. Burger van Schoorel, *Chronyk van de Stad Medemblik*, Hoorn, 1767.

P.W. de Lange. 'De ontwikkeling van een oligarchische regeringsvorm in een Westfriese stad. Medemblik 1289-1699', *Hollandse Studiën* 3, Haarlem, 1972, 119-146.

N. de Graaff, 'Twaalfde Reise gedaan op de Noordzee', *Reise na Asia, Africa, America en Europa*, Hoorn, 1702, 70-80.

G.A. Lindeboom, *Geschiedenis van de Medische Wetenschap in Nederland*, Bussum, 1972.

P.S. Teeling en H. Langereis, *Medemblik, Grepen uit de roemrijke geschiedenis van de oude Radboudstad*, Medemblik, 1988.

M. Veerman-Boon en P. Boon, *Doctor Theodorus Velius, Hoorns geneesheer, regent en chroniqueur*, Hoorn, 2013.

Th. Velius. *Kroniek van Hoorn*, Hoorn, 2007.

G.N.M. Vis, *650 jaar ziekenzorg in Alkmaar: 1341-1991*, Alkmaar, 1991.

J. Zwaan, *Kroniek van Medemblik 2012*, Medemblik, 2012.

Herkomst afbeeldingen:

Arnold de Greeuw, Medemblik: 1, 6, 7.

Ad Dudink, Medemblik: 5.

Peter Swart, Hoorn: 4.

carlkop.home.xs4all.nl/deruyter.html: 3.

www.geneaknowhow.net/in/beroepen/luyken/chirurgijn.html: 2.

¹ Van de Aa, 1582.

² Burger van Schoorel (1710).

³ Van Andel, 83.

⁴ Burger van Schoorel (1710), 71-71.

⁵ Burger van Schoorel (1767), 457.

⁶ Teeling, 51.

⁷ Burger van Schoorel (1736), 158. De oppervlaktemaat 'morgen' verwijst naar een gebied dat in de ochtend kon worden omgeploegd. Meestal is de grootte iets minder dan een hectare. Een morgen bestaat uit 600 roeden.

⁸ Burger van Schoorel (1736), 213.

⁹ Zie Belonje.

¹⁰ Belonje, 45-46.

¹¹ Bremer.

Archeologie van de Gouden Eeuw van Medemblik

In 2011 en 2012 zijn twee kleine archeologische opgravingen uitgevoerd in de binnenstad van Medemblik. Beide onderzoeken zijn gedaan door Archeologie West-Friesland, het intergemeentelijke samenwerkingsverband van Drechterland, Enkhuizen, Hoorn, Koggenland, Medemblik, Opmeer en Stede Broec dat in juni 2010 is gestart. Het doel van deze regionale organisatie is het archeologisch beleid van de aangesloten gemeenten coördineren. Daarnaast verricht Archeologie West-Friesland archeologisch onderzoek.

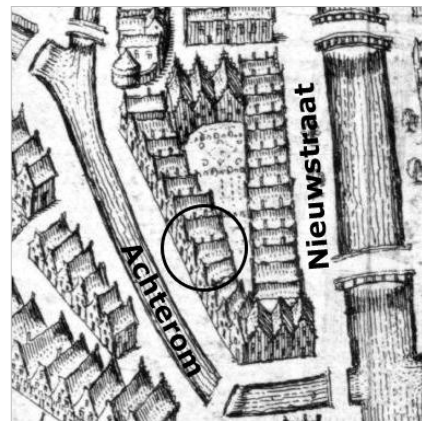
De eerste opgraving in Medemblik vond plaats van 14 tot en met 16 juni 2011 op het perceel Achterom 14. Hier werd een uitbreiding van de HEMA aan de Nieuwstraat gerealiseerd. Van 19 tot en met 28 maart 2012 werd een tweede opgraving uitgevoerd op het perceel Gedempt Achterom 45. De aanleiding vormde hier de bouw van een woonhuis en enkele appartementen. De resultaten van beide archeologische onderzoeken zijn gepubliceerd in de serie *West-Friese Archeologische Rapporten*.¹ In dit artikel worden kort de voornaamste resultaten gepresenteerd.

Achterom

Het Achterom is de naam van een straat langs een water dat in de 16^e eeuw de zuidwestelijke grens van de stad vormde. Op de stadskaart van Jacob van Deventer uit 1560 is te zien dat de straat ter plekke van de onderzoekslocatie toen nog niet aanwezig was. In 1573 besloot Medemblik een stadswal aan te leggen. Het stedelijk areaal werd hierbij vergroot en het water van het Achterom werd een grachtje in de stad. De werkzaamheden aan de stadsverdediging werden pas in 1589 afgerond waarna het stadsbestuur zich concentreerde op de herinrichting van de nieuwe stadsdelen.

In een besluit uit 1591 is sprake dat men *'een straet zal ordonneeren achter de westzijde vande nieuwe straet van anderhalve roede ende van gelijcken vanden westerpoort aff tot aent bagijnhoff toe bij twater langs anderhalffve roede ende vandaer voort oostuijft tot aent padt toe op een roede'*.² Dit besluit gaat over de aanleg van de straat waaraan de onderzoekslocatie Achterom 14 ligt. De straat langs het water moest anderhalve roede breed zijn, wat gelijk staat aan 5,87 meter. Dit komt exact overeen met de afstand tussen de huidige rooilijn en kade.

Het stadsbestuur zorgde vervolgens voor nieuwe beschoeiingen die door de aangrenzende bewoners onderhouden moesten worden.³ Na 1591 werd het volledige Achterom bebouwd, zoals goed valt te zien op de stadskaart van Blaeu uit 1649 (Afb.1). De meeste huizen zijn in de 18^e of 19^e eeuw afgebroken. Het Achterom is als grachtje blijven bestaan.

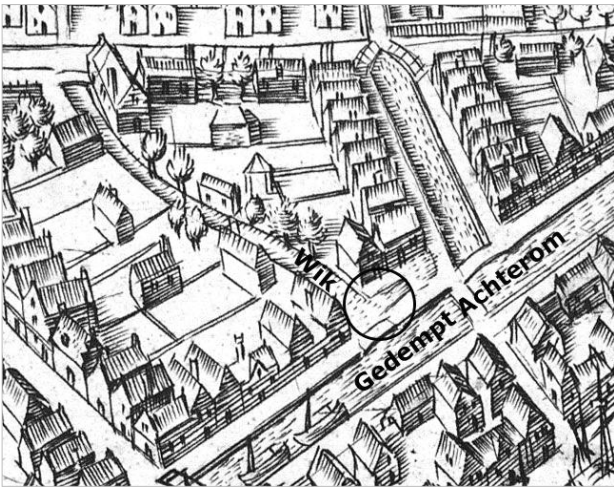

Afb.1: Kaart van Blaeu uit 1649 met binnen de cirkel de onderzoekslocatie Achterom 14. Het volledige Achterom is op deze kaart bebouwd.

Gedempt Achterom

De straatnaam Gedempt Achterom is in 1912 tot stand gekomen toen het grachtje in deze straat werd gedempt. Dit water is tijdens de aanleg van de stadsomwalling in de periode 1573-1575 tot stand gekomen. Het was een gegraven water aan de binnenzijde van de nieuwe omwalling dat zorgde voor de afwatering van het zuidoostelijke deel van de stad. In de 17^e eeuw werd het aangeduid als de (Achter)burgwal.

Ter plekke van de onderzoekslocatie liep een brede sloot met de naam 'de Wik' die met het grachtje (het Gedempt Achterom) in verbinding stond.⁴ 'De Wik', een tamelijk algemene aanduiding voor een sloot of watertje, is voor het eerst te zien op de stadskaart van Utenwael uit 1599 (Afb.2). Op zeker moment zijn op het terrein ten oosten van 'de Wik' twee huizen gebouwd. Deze staan getekend op de stadskaart van Blaeu uit 1649. De huizen zijn eind 17^e eeuw of in de 18^e eeuw afgebroken. Begin 19^e eeuw was het terrein in gebruik als boomgaard, waarna het pas weer in de loop van de 19^e eeuw opnieuw zou worden bebouwd.

Afb.2: Kaart van Utenwael uit 1599 met binnen de cirkel de onderzoekslocatie Gedempt Achterom 45. Op de kaart is te zien dat een sloot 'de Wik' naar het water van het huidige Gedempt Achterrom liep. Ter plekke van de onderzoekslocatie was een doodlopende uitstulping van deze sloot aanwezig.

De opgravingsresultaten

Bij de opgraving op perceel Achterom 14 is zo'n anderhalve meter onder maaiveld over een groot deel van het terrein de oeverzone van het water van het Achterrom aangetroffen. Hieruit blijkt dat dit water tot in de 16^e eeuw een stuk breder was dan nu het geval is. De lagen van de oeverzone strekten zich over een breedte van ongeveer 11 meter ten oosten van de huidige kade uit.

Deze zone is aangeplempt en opgehoogd, waarbij onder andere gebruik is gemaakt van stadsafval. De datering van de keramiek sluit goed aan bij de veronderstelde aanleg van de straat in 1591.

In de eerste helft van de 17e eeuw verschenen op de onderzoekslocatie voor het eerst huizen. Van één van deze zijn enkele muren en vloeren teruggevonden. Bij dit huis hoort ook een grote afvalkuil met materiaal uit de periode 1725 tot 1780. De gevonden voorwerpen behoren alle tot het goedkope segment aardewerk dat in de 18e eeuw op de markt was.

Onder de vondsten bevinden zich bijvoorbeeld twee borden van biscuit. Dat is een halffabricaat in de productie van borden van Delfts aardewerk. De borden zijn na een eerste bakgang niet voorzien van glazuur en beschildering maar direct als allergeedkoopste product verkocht. De vondsten geven een beeld van de keramiek die bij de lagere sociale klassen in Medemblik in de 18^e eeuw in omloop was.

Bij het archeologisch onderzoek aan het Gedempt Achterrom is een houten beschoeiing langs de sloot 'de Wik' aangetroffen. Dendrochronologisch onderzoek (jaarringonderzoek) aan het hout wijst uit dat de beschoeiing in of vlak na 1607 is gemaakt.

Afb.3: Opgraving op perceel Achterom 14 in 2011.

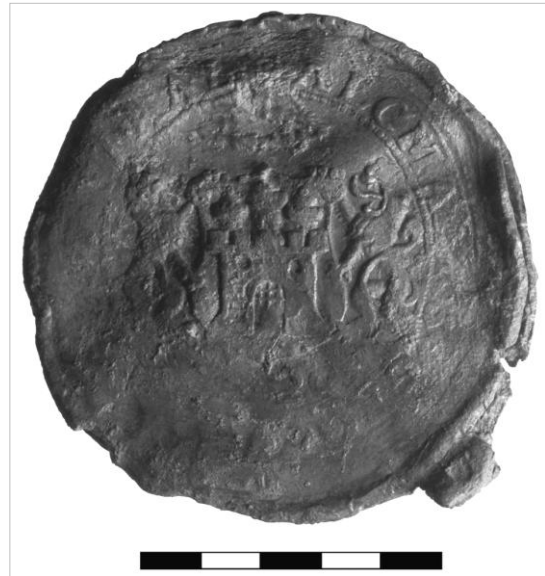
Afb.4: Een van de vondsten uit de 18^e-eeuwse afvalkuil. Een schotel van Friese majolica met in blauw een landschap, diameter 31 cm.

Gelijktijdig met de aanleg van de beschoeiing werd het perceel aan de oostkant opgehoogd. Op de kaart uit 1599 is te zien dat zich hier een doodlopende uitstulping van 'de Wik' bevond. Bij de opgraving bleek dit een laagte te zijn waar ongetwijfeld een poel met riet aanwezig is geweest.

Afb.5: Opgraving op het perceel Gedempt Achterom 45 naast de voormalige synagoge in 2012.

Deze werd opgevuld en opgehoogd met stadsafval om het perceel geschikt te maken voor bebouwing. Uit deze vondstrijke laag is zoveel mogelijk materiaal met de hand verzameld. De datering van de vondsten sluit zeer goed aan bij de datering van de beschoeiing waaruit blijkt dat dit één project is geweest. Een van de gevonden voorwerpen is bijvoorbeeld een keurlood voor laken uit Alkmaar met het jaartal 1605.

Afb.6: Groot lakenlood van Alkmaar met jaartal 1605, diameter 85 mm. Een lakenlood werd als keurmerk aan een rol stof bevestigd.

Op basis van de vondsten verkrijgen we een beeld van de materiële cultuur van de inwoners van Medemblik omstreeks 1600. Bij de opgraving zijn verder enkele restanten van de 17^e-eeuwse huizen aangetroffen, waaronder een grote kelder. Langs de beschoeiing van 'de Wik' is door de bewoners afval gestort. Een bakenlood met het wapen van Medemblik en jaartal 1667 geeft een indicatie voor de periode waaruit dit afval dateert. Het lood diende als betaalbewijs voor het jaarlijkse havengeld of de vergoeding ten behoeve van het havenlicht.

Afb.7: Tussen het afval dat in de sloot 'de Wik' is gestort is een bakenlood met het wapen van Medemblik en jaartal 1667 gevonden, diameter 32 mm.

Een rijke stad

Bij de ophoging aan het Gedempt Achterom in 1607 is gebruik gemaakt van grond, vermengd met dierlijke mest, tuinafval en weggegooid gebruiksvorwerpen van keramiek en glas. Dit afval is elders uit de stad afkomstig. Het is met karren of bootjes naar de onderzoekslocatie vervoerd om daar te gebruiken als ophogingsmateriaal. Compleet voorwerpen zijn daardoor vrijwel niet aanwezig.

Al het vondstmateriaal kan worden geplaatst in de periode tussen 1570 en 1607. Het geeft een beeld van de materiële cultuur van Medemblik omstreeks 1600. We zitten dan midden in de Gouden Eeuw van Medemblik. In Hoorn en Enkhuizen zijn veel opgravingen uitgevoerd die zich specifiek op deze periode hebben gericht. De rijkdom van deze steden weerspiegelt zich duidelijk in het daar aangevonden vondstmateriaal.

Van Medemblik weten we archeologisch voor deze periode nog erg weinig. Historisch is bekend dat de stad economisch achterbleef bij Hoorn en Enkhuizen: de stad groeide niet zo explosief als deze buursteden en participeerde bijvoorbeeld niet in de VOC. Medemblik was echter wel een belangrijke havenstad en aangenomen mag dan ook zeker worden dat de inwoners profiteerden van het gunstige economische tij. Voor het eerst krijgen we dankzij de opgraving aan het Gedempt Achterom grip op de materiële neerslag van de Gouden Eeuw van Medemblik. Onder de vondsten blijken zich enkele uitzonderlijke stukken te bevinden, die hieronder worden besproken. Een volledige beschrijving is in het archeologisch rapport te vinden.

Een deel van de keramiek is gemaakt in Noord-Duitsland. Eén van de keramieksoorten uit die regio is Wezer-aardewerk. Het aandeel hiervan in de afvallaag is zeer hoog. Deze keramieksoort vormt zelfs na het lokaal geproduceerde roodbakend aardewerk de grootste categorie. Wezer-aardewerk werd gemaakt in diverse pottenbakkersplaatsen in de omgeving van de rivier de Wezer in Noord-Duitsland en via de havensteden Bremen en Hamburg werd het aardewerk naar Holland verscheept. Het kenmerkt zich door de toepassing van eenvoudige geometrische slibversieringen. Als vormen zien we vooral borden, kommen en kookpotten.

Uit Noord-Duitsland komt ook Werra-aardewerk. De Werra is een rivier die in de Wezer uitmondt. Van Werra-aardewerk werden vooral borden en kommen met slibversiering gemaakt. Een fraai voorbeeld uit de afvallaag is een groot fragment van een bord met daarop een hert en het cijfer 94 van het jaartal 1594 (Afb.9).

Een bijzondere vondst is een bord dat het beste als volksaardewerk valt te omschrijven en vermoedelijk ergens in Noord-Duitsland is gemaakt. Centraal staat een dame met rok, pofmouwen en kanten kraag afgebeeld (Afb.10). Op haar hoofd draagt zij een soort kroon of lauwerkrans. De voorstelling doet nogal primitief aan. Vergelijkbare stukken zijn uit Nederland niet bekend. Het hoge aandeel van keramieksoorten uit Noord-Duitsland toont het grote belang van de handel met die regio (Hamburg en Bremen) aan.

Afb.8: Rand van een bord van Wezer-aardewerk uit Noord-Duitsland. De versiering met bibberlijnen is kenmerkend voor deze aardewerksoort.

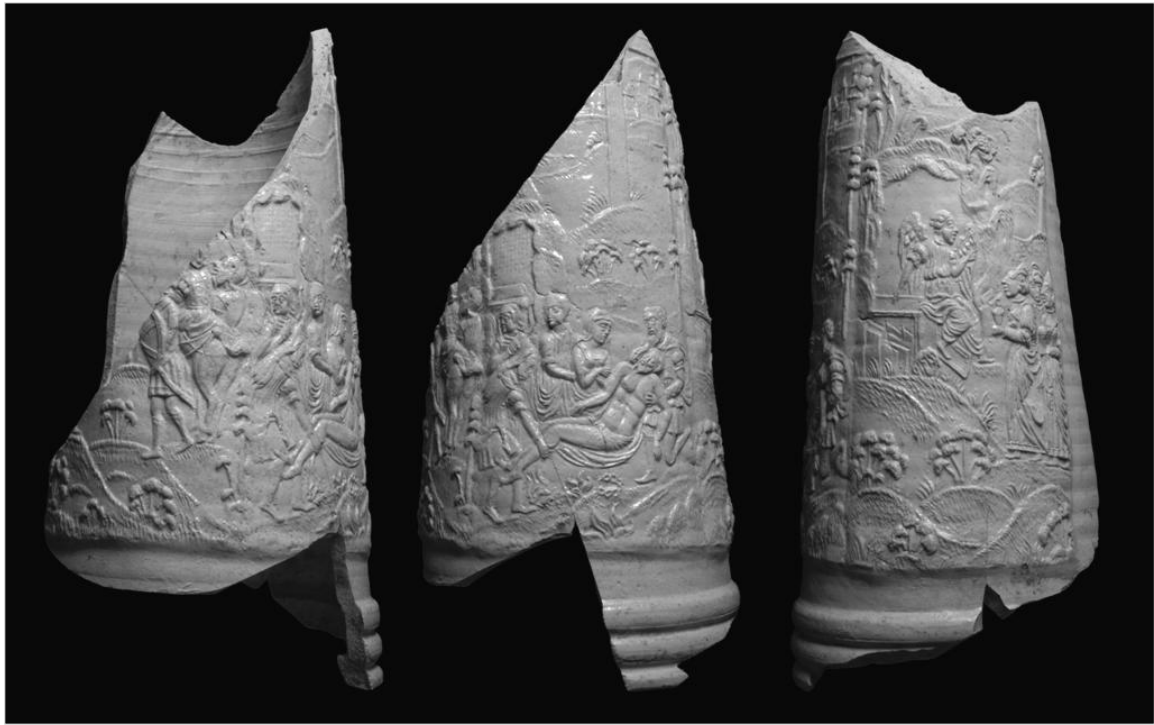

Afb.9: Bord van Werra-aardewerk uit Noord-Duitsland met afbeelding van een hert en het cijfer 94. Het bord is gemaakt in 1594.

Afb.10: Bord met ingekraste voorstelling van een vrouw in jurk met pofmouwen en kanten kraag, vermoedelijk Noord-Duits, diameter 36 cm. Vergelijkbare stukken zijn als bodemvondst in Nederland niet bekend.

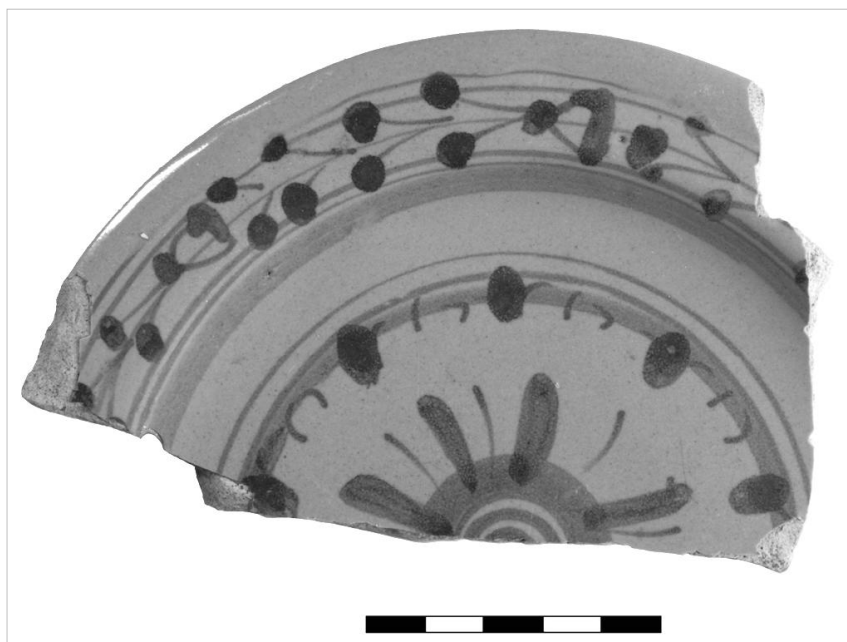

Afb. 11: Snelle (bierpul) van steengoed met afbeeldingen van de kruisiging, lijkafname en wederopstanding van Christus, gemaakt in Siegburg in het Duitse Rijnland.

Onder het vondstmateriaal bevinden zich veel scherven van Italiaanse faïence. We zien vooral borden met een donkerblauwe beschildering op een lichtblauwe ondergrond. Deze werden gemaakt in Ligurië, een regio in Noord-Italië, en verhandeld via Genua. Schippers en kooplieden uit Medemblik participeerden in de handel op Italië, die vanaf 1590 tot grote bloei kwam. Bijzonder is de vondst van een wandfragment van een pot van terra sigillata (ongeglazuurd aardewerk) met ingelegde kiezelsteentjes (Afb.13).

Het is afkomstig van een potje dat in Portugal is gemaakt. Deze keramieksoort is als bodemvondst in Nederland zeer zeldzaam. Met name uit Amsterdam zijn vondsten bekend. Bij archeologisch onderzoek in West-Friesland is nog niet eerder een fragment aangetroffen. De voorwerpen van deze Portugese keramiek waren waarschijnlijk sierobjecten in bijvoorbeeld rariteitenkabinetten waarin door rijke inwoners van de stad allerlei exotica werden verzameld.

Afb. 12: Scherf van een bord van Italiaans aardewerk, gemaakt in Ligurië. Kenmerkend voor dit aardewerk is de donkerblauwe beschildering op een lichtblauwe ondergrond.

Afb. 13: Wandscherf van terra sigillata met ingekraste versiering en ingedrukte steentjes, gemaakt in Portugal. Deze aardewerksoort is zeer zeldzaam en nog niet eerder bij een opgraving in West-Friesland aangetroffen.

Een randscherf van een ringbeker op voet van blauw glas met emaillebeschildering is ook een bijzondere vondst. Op de scherf is nog net de gekrulde staart van een hond herkenbaar. Een complete beker staat op een voet en heeft een conische kelk met drie oogjes waaraan glasingen hangen. Op het glas is een voorstelling van twee springende honden, een haas en florale motieven geschilderd. De geëmailleerde ringbekers zijn geproduceerd in de Bohemen (Tsjechië) in het laatste kwart van de 16^e eeuw. Ze behoren in die periode tot het kleine segment van kwalitatief hoogwaardig drinkglazen en waren een kostbaar bezit. Deze vondsten worden slechts incidenteel gedaan

Besluit

Hoewel beide opgravingen zeer kleinschalig waren, tonen de vondsten de archeologische potentie van de stad Medemblik voor de Gouden Eeuw aan. De vondsten doen niet onder voor die van de grotere buurstedes Hoorn en Enkhuizen. Bij de opgraving aan het Gedempt Achterom zijn zelfs enkele stukken gevonden die nog niet eerder in West-Friesland zijn aangetroffen. Archeologisch valt nog veel te ontdekken in deze havenstad met haar rijke geschiedenis.

Christiaan Schrickx, Archeologie West-Friesland
Hoorn, juli 2013

Geraadpleegde bronnen

WFA - Westfries Archief, Hoorn

OA - Oud Archief

Herkomst afbeeldingen:
Archeologie West-Friesland, Hoorn: 1-13.

- ¹ Deze zijn te downloaden via de website www.archeologiewestfriesland.nl.
- ² WFA OA Medemblik 10 (folio 45).
- ³ WFA OA Medemblik 10 (folio 47).
- ⁴ Met dank aan P. Swart die de naam 'de Wik' heeft achterhaald in een archiefstuk uit 1792.

Toen en Nu: de Nieuwstraat

Evenals vorig jaar willen wij u laten zien hoe het was en hoe het nu is. Dit jaar kiezen wij voor de Nieuwstraat met als startpunt de Dam.

Dat is de plaats waar heel vroeger de Midden Leek en Kromme Leek samenvloeiden en via de voormalige Leekmonding (later Oude Haven) in het Almere stroomden.

Zicht op de Nieuwstraat

Het gaat ons bij afbeelding 1a, naast de drukte op kop van de Nieuwstraat wegens harddraverij, ook om het huis links op de hoek. Dit was de werkplaats van schilder Riesebos. Eén van zijn trappen, een stevige hoge, ligt nog in de Bonifaciuskerk. Nadat Riesebos was overleden en de ververij leegstond, had het gemeentebestuur het oog op dit pand laten vallen voor het stallen van de tweede brandspuit.

Dit was zeer tegen de zin van de weduwe van Riesebos want bij het inrijden van de spuit zakte de spuit meerdere keren door de vloer. Voor zover we weten is een en ander in der minne geschikt. Wat opvalt op foto's uit deze tijd is het gebruik van handkarren, de toenmalige 'vrachtwagens'.

Afb. 1a: Gezicht op de Nieuwstraat tijdens de harddraverij (ca. 1900).

Afb. 1b: Gezicht op de Nieuwstraat (voorjaar 2013).

Links op de hoek een keurig nieuwbouw huis, zo ook op de hoek rechts. Vlak voor de dakkapel van de hoekwoning rechts zien we nog net een mooi gestileerde piron die de voorgevel van het Bakkerijmuseum siert.

Eerder was in dit pand de tabakswinkel van P. Geusebroek gevestigd, één van de vier tabakswinkels op de Nieuwstraat. Dat aantal is exclusief de verkooppunten van tabaksartikelen als kappers en kasteleins! Later werd de tabakswinkel van H. Langereis aan de zuidkant van de Vermaningsteeg gevestigd.

Ingang Breedstraat I

Afb.2a: De Nieuwstraat ter hoogte van de Breedstraat (ca. 1930).

Een plaat van de twee op 17 juni 1936 door brand verwoeste panden (Afb.2a). Rechts het restaurant en links de entree van de bioscoop 'Cinema Royal', beide bestierd door de heer Geusebroek. De brand leverde nog een pikant detail op.

De brandweer van Middenmeer rukte ter assistentie ook uit en legde de zuigbuis in het met teer vervuilde slootje voor de gasfabriek. De gevolgen waren desastreus: de in de vlammen gespoten teer verergerde de brand. Men is toen voor minder brandbaar bluswater naar het Achterom uitgeweken.

Afb.2b: De ingang van de Breedstraat vanaf de Nieuwstraat in 2013.

We zien dat beide panden, bioscoop en restaurant, niet meer herbouwd zijn. Op de onbebouwde locatie is een mooie doorkijk ontstaan naar de in de verte zichtbare meelmolen De Herder.

Op de hoek, rechts op de foto, is zeer recent een fraaie woning opgericht. Verder is een ruime plaats voor het monument ontstaan.

Ingang Breedstraat II

Afb.3a: De ingang naar de Breedstraat vanaf de Nieuwstraat (ca. 1920).

We zijn zelf verheugd met afbeelding 3a. We zien op de foto een redelijk smalle steeg (breedte ca. acht meter) die vanaf de Nieuwstraat een doorkijkje geeft naar de daarachter gelegen Breedstraat. Aan het einde van de steeg zien we links de bioscoopzaal die zo jammerlijk in vlammen is opgegaan.

Vooraan zien we het restaurant van Geusebroek. Tijdens de Zuiderzeewerken was dit een aanlooppunt voor arbeiders. Die werden aan het einde van de werkweek met de boot opgehaald van hun doordeweeks verblijf bij de Oude Zeug of vanaf de in aanbouw zijnde Afsluitdijk. De vertier zoekende arbeiders zullen menige gulden van hun salaris in dit etablissement hebben besteed.

Afb.3b: De ingang van de Breedstraat anno 2013.

Hierbij een foto vanuit bijna dezelfde hoek. In de zeventiende eeuw was de Breedstraat een gracht die op de gracht van de Nieuwstraat aansloot.

In het westen liep de gracht langs de muur van het weeshuis en boog af naar het Achterom.

Koggehuis

Afb.4a: De westzijde van de Nieuwstraat ter hoogte van het Koggehuis (ca. 1920).

Het zogeheten Koggehuis heeft een mooie trapgevel met daarin, boven de ingang, het wapen van de Vier Noorder Koggen. Dit huis is gebouwd in opdracht van de heer Hauwert, de toenmalige dijkgraaf van de Vier Noorder Koggen.

In de twintigste eeuw is het pand onder andere eigendom geweest van de familie Kooy, medefirmant van de conservenfabriek, en het weeshuis. Op de foto uit 1920 (Afb.4a) zien we aan de noordzijde van dit huis tot aan de ingang van de Breedstraat nog een viertal panden.

Stonden er eerst nog vier panden ten noorden van het Koggehuis, nu zien we tot aan de ingang van de Breedstraat nog slechts een tweetal huizen.

Deze afname van bouwvolume is het directe gevolg van het niet herbouwen van de twee door brand verwoeste panden.

Afb.4b: Westzijde Nieuwstraat anno 2013.

Naast de Kerksteeg

Afb.5a: Harddraverijpubliek met daar achter de toenmalige tabakswinkel van P. Geusebroek (ca. 1960).

Het onvolprezen Bakkerijmuseum met links de Kerksteeg. Bij gebrek aan harddraverijpubliek is een stand-in gevraagd om als publiek te dienen.

Afb.5b: Het Bakkerijmuseum anno 2013.

Westzijde Nieuwstraat I

Afb.6a: Wederom de westzijde van de Nieuwstraat (ca. 1915).

Op de voorgrond zien we een fraaie klokgevel met een ingangdeur 45 graden op de hoek. Er is flink werk gemaakt van de kozijnen in de klokgevel! Direct naast deze gevel is een schutting zichtbaar.

Dit is de afsluiting van een voormalige doorgang naar een boerderij in het Bagijnhof die op de plaats stond waar nu de winkel 'Marskramer' te vinden is.

Afb.6b: Westzijde Nieuwstraat hoek Bagijnhof anno 2013.

Waar eens Bertus Bakker zijn nering in manufacturen had, is nu de zaak van Radio Bood gevestigd. De doorgang naar de boerderij is bebouwd.

Dit tussenstuk heeft indertijd dienstgedaan als apotheek van diverse huisartsen. Het huis waarin Roelof Bood nu woont was ooit een dokterswoning.

Albert Heijn

Afb.7a: De Nieuwstraat ter hoogte van 'Albert Heijn' (ca. 1916).

Wat een fraaie gevelwand! Van links naar rechts een klokgevel, twee trapgevels, wederom een klokgevel en daarnaast een drietal lijstgevels en aan de overkant van het Bagijnhof (toen nog Rookoestee!) de bij de vorige foto (Afb.6a) besproken klokgevel.

In het pand met de eerste trapgevel woonde kennelijk een kachelsmid met voor op straat de 'vrachtwagen' van die tijd: de handkar. In het pand met de hoge trapgevel had Albert Heijn later zijn winkel.

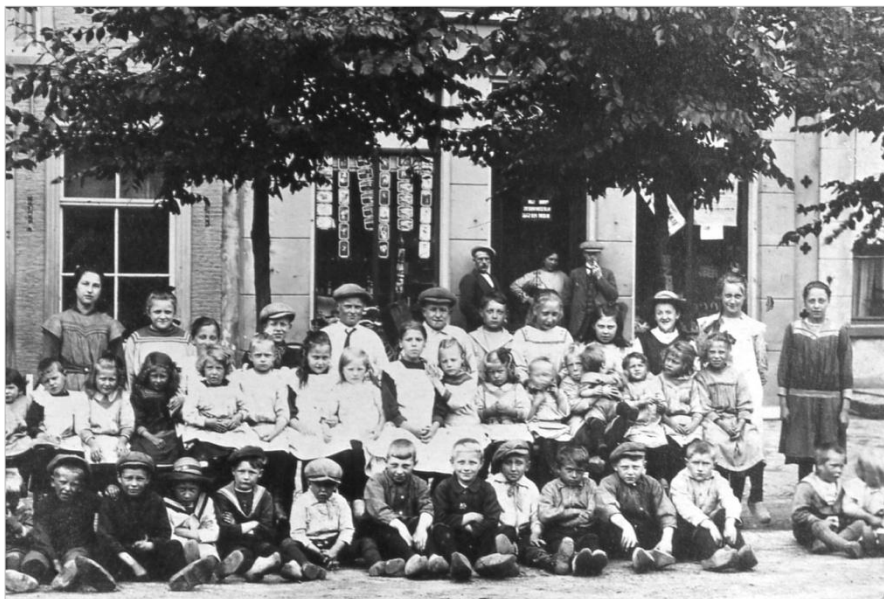

Afb.7b: De Nieuwstraat anno 2013.

De winkels zijn bekend. Het winkeltje rechts naast de oude trapgevel was de chocolaterie van Betje Roemer.

Haar etalage was met Sinterklaas een ware attractie.

Nieuwstraat nr. 39A

Afb.8a: De oostzijde van de Nieuwstraat ter hoogte van de tabakszaak van Chris Woestenburg (ca. 1910).

Na het ter ziele gaan van de kaasmarkt restte alleen nog de aanvoer van boter door boeren uit de omtrek op vaste tijden. De ter verkoop aangeboden boter werd destijds uitgestald op zogeheten 'boterbanken'.

De jeugd op de foto zit op die banken. Die vormden een mooie speelplaats. Maar wee je gebeente als je gesnapt werd, zittende met je klompen boven op de tafels.

Afb.8b: Nieuwstraat nr. 39A; van tabakshandel naar vishandel.

De tabakszaak van Chris Woestenburg heeft nu plaatsgemaakt voor een vishandel.

De familie Bood, die eerst naast hun elektrawinkel aan de overkant woonde, is naar de woning boven de viswinkel verhuisd.

Naast de Pompersteeg

*Afb.9a: Westzijde Nieuwstraat,
noordzijde Pompersteeg (ca. 1910).*

We zien op de foto het in aanbouw zijnde pakhuis van Maarten Veen (Afb.9a). De stempels ten behoeve van de nog aan te brengen betonnen luifel zijn al gezet, maar het beton moet er nog op. Het was kennelijk een omvangrijk 'project', gezien het aantal werklieden. Zie ook hier weer de handkar.

Hetzelfde pand maar het voormalige kaaspakhuis is nu in gebruik als kleermakerij. Wat een transformatie!

Afb.9b: Nieuwstraat nr. 56 anno 2013.

Westzijde Nieuwstraat II

Afb.10a: Een viertal panden ten noorden van de Pompersteeg (ca. 1965).

Links het pand van de firma Veen, toen nog volop in gebruik ten behoeve van de handel in boter en kaas. Daarnaast de manufacturenwinkel van Tulp welke was gespecialiseerd in hoeden en petten. Vervolgens de drogisterij van Breet uit 1892. Mevrouw Breet had als bijnaam 'vrouwtje mooi weer'. Daarnaast de winkel van Jan Winnubst in huishoudelijke artikelen en devotiebeelden.

Niet gek dat hij de bijnaam 'Jan beeldjes' kreeg. Het pand aan de noordkant van Winnubst, hier nog juist te zien, was de verbouwde voormalige gereformeerde kerk met etalage van L.P.W. van der Zee. Deze middenstander handelde in butagas en huishoudelijke artikelen.

Afb.10b: Dezelfde gevelwand maar nu anno 2013.

Het kaaspakhuis van de firma Veen is verbouwd tot kleermakerij. De hoeden en petten in het pand van Tulp hebben plaats gemaakt voor een restaurant met daarnaast een outlet in dameskleding.

Vervolgens een leegstaande winkel van voorheen Landgraaf en lang daarvoor 'Jan beeldjes'. Rechts naast het pand met de trapgevel de nieuwbouw op de plaats van de voormalige gereformeerde kerk, welke nu veel meer naar voren gesitueerd is.

Huis met de luifel

Afb. 11a: Westzijde Nieuwstraat, zuidzijde Pompersteeg (ca. 1916).

Het bekende 'Huis met de luifel'. Toentertijd een ijzerwarenwinkel met voor het zuidelijke raam een 'Pothuis' waarin emmers, bezems, enz. werden bewaard.

Heel leuk dat er hier nog zo'n pothuis op afgebeeld staat. Vroeger kwamen dergelijke opberg ruimten veel vaker voor maar de dieven vonden het later een makkelijk object.

Groenteboer Peter Bos voor de winkel waar zijn grootvader de scepter al zwaaide. Wat zal er gebeuren als Peter stopt met zijn groentewinkel?

We hopen dat de kostelijke gevel voor de stad bewaard blijft! Kijk eens naar die schoorsteen: halfsteens verband en afgedekt met twee vorsten. Hoelang staat hij daar al? In ieder geval al sinds 1916 ....

Afb. 11b: Hetzelfde pand anno 2013.

Nieuwstraat nr. 78

Afb. 12a: Nieuwstraat nr. 78 (ca. 1950).

Op de foto zien we de zogeheten 'scheerwinkel' van Feije. De heer Feije staat in het midden, links van hem een kappersknecht.

Helemaal rechts een klant, een zekere Van Doorn.

Afb. 12b: Nieuwstraat nr. 78 anno 2013.

Op de plaats van de zaak van Feije is nu de winkel Novitaz woninginrichting (vroeger 'Blokker') gevestigd.

Ook op deze plaats kunnen we spreken van een ingrijpende transformatie.

Naast de Saliebarak

Afb. 13a: Nieuwstraat, hoek Saliebarak (ca. 1950).

We zien op de foto de voorzijde van de bakkerij van De Git (Afb.13a). Moeder De Git poseert samen met haar beide dochters voor de fotograaf.

De winkel is het laatste pand van de Nieuwstraat aan westzijde. De Git was één van de drie bakkerijen op de Nieuwstraat.

Afb. 13b: Bakkerij Raat anno 2013.

Een foto op dezelfde plaats maar nu is daar de bakkerij van Raat gevestigd. Het pand heeft een nieuwe gevel gekregen en ook de pose van het bakkerijpersoneel is een stuk vrolijker geworden.

Zo dit was een wandeling door onze hoofdstraat.

Jan Beek en Arnold de Greeuw
Medemblik, juli 2013

Herkomst afbeeldingen:
B. Wieten: 2a, 3a en 13a.
T. van Doorn: 4a.
J. Nijboer: 6a en 10a.

R. Bood: 8a en 11a.
Onbekend: 1a, 5a, 7a, 9a en 12a.
A. de Greeuw: alle nieuwe foto's (anno 2013).

Muntvondsten in Medemblik en omgeving

Het vinden van een goud- of geldschat brengt steeds weer de nodige beroering met zich mee. Vaak realiseert men zich daarbij niet dat dergelijke vondsten ook grote historische waarde kunnen hebben, met name voor een beter inzicht in oude handelscontacten. Losse vondsten van een enkele munt bij het graven in de tuin, bij het rooien van een boom of bij het restaureren van een oud huis worden zelden aan een deskundige voorgelegd. Behalve als het een kostbare gouden munt is of soms een geelkoperen penninkje betreft dat voor goud wordt aangezien.

Muntvondsten

Ieder jaar worden in Nederland honderden oude munten opgeraapt waar niemand verder over praat; evenzo gaat het merendeel van gevonden koperen duiten uit de tijd van de Republiek (1568-1795) onopgemerkt aan het grote publiek voorbij. Al jaren tracht ik vondsten in onze regio te registreren met het doel om inzicht te krijgen in de geldcirculatie in West-Friesland tot en met de Franse tijd. Grote muntvondsten zoals de bekende goudschat van Serooskerke in Zeeland zijn zeer zeldzaam. Boer Christiaan en zijn knecht vonden in 1966 maar liefst 1040 gouden munten uit de 16^e en 17^e eeuw in een preiveld.

Toch zijn er wel enige belangrijke vondsten in onze regio geregistreerd zoals de vondst van circa 1200 zilveren muntjes in Avendorp bij Schagen in 1892. Het betreft muntjes uit de 12^e eeuw waarvan ik nog steeds aanneem dat ze in Medemblik geslagen zijn (zie jaaruitgave 19). Verder moet worden genoemd de muntvondst in Twisk, een collectie van 12 gouden en 138 zilveren munten, welke bij restauratiewerkzaamheden, begin 1975, in een oude boerderij aan de Dorpsstraat in een witte Siegburger pot tevoorschijn kwam.

Afb.1: Philipsdaalder uit 1561, onderdeel van de muntvondst in Twisk.

Deze vondst bestond voornamelijk uit Philipsdaalder uit de tweede helft van de 16^e eeuw. Een kleinere vondst, maar historisch niet minder belangrijk, is de muntvondst in Medemblik in 1965. Bij graafwerkzaamheden aan de Koggelaan werden toen 359 zilveren munten gevonden. Het overgrote deel is kleingeld: 262 zeer gesleten dubbele stuivers en 86 schellingen uit de periode 1614-1708. Deze muntvondst maakt nu deel uit van de collectie van de oudheidkundige vereniging en geeft een goed beeld van de lokale geldomloop in West-Friesland in de 17^e eeuw.

Losse muntvondsten in Medemblik

Om een beeld te geven van losse vondsten van bijzondere munten in Medemblik en omgeving volgt hieronder een kleine opsomming.

Locatie: Oude Haven, de tuin van Arie Glim (mijn opa), destijds nog onbebouwd.

Vondst: Diverse provinciale duiten waaronder een Medemblikker van 1713, een Groningse ruiterschelling van 1682 en een 17^e-eeuwse öre. Zweedse koperen munten worden meer gevonden; dat heeft te maken met de ooit zo belangrijke Oostzeehandel.

Afb.2: Zweedse öre.

Afb.3: Een in Medemblik geslagen duit uit 1713.

Locatie: Oostersteeg, tuin van Jan Sijbrandij.

Vondst: Een Frans tweesolstuk uit 1792. Wellicht achtergebleven tijdens de Franse overheersing. Ook Franse muntjes worden geregeld in Medemblik gevonden.

Afb.4: Een Franse twee-solmunt uit 1792.

Locatie: Koningshof, tuin van Arie Gieling bijnaam 'de Kenter'.

Vondst: Diverse koperen muntjes voornamelijk Friese en Hollandse oortjes uit de periode 1575-1648. Een oortje is een muntstuk van twee duiten.

Afb.5: Een Fries oortje uit circa 1620.

Locatie: Koningin Emmapark.

Vondst: Brabantse korte van Karel V, gevonden door Jan Padberg. Dit geeft de omloop aan van Zuid-Nederlands geld in de Noordelijke Nederlanden. Jan heeft overigens diverse munten gevonden waaronder een Gelderse duit van een zeldzaam jaartal.

Afb.6: Brabantse korte uit 1544, de voorganger van de duit.

Locatie: Onderdijk, huis van Henk Tiben.

Vondst: Een zeldzame stoter van Holland (1/20 reaal ofwel drie stuivers) uit 1587 met de beeltenis van de Graaf van Leicester destijds landvoogd van Holland.

Afb.7: Een Leicester-stoter uit Holland met een waarde van drie stuivers (1587).

Locatie: Bangert, tuin van Jan Struik.

Vondst: Een duit van de stad Utrecht en een Neurenbergse speelpenning. Deze geelkoperen penningen worden vaak aangezien voor een gouden munt. Speel- of rekenpenningen werden in de 16^e en 17^e eeuw gebruikt bij het rekenonderwijs maar ook als fiche bij bord- en kaartspelen.

Afb.8: Een Neurenbergse speelpenning.

Locatie: Torenstraat, huis van Piet Grooteman.

Vondst: Een ruiterschelling van Zutphen uit 1688.

Afb.9: Een in Zutphen geslagen ruiterschelling.

Locatie: Bangert, tuin van Jan Steeman.

Vondst: Een prachtige stuiver van Kampen uit circa 1600. Na het overlijden van Jan ben ik nog naar de munt op zoek geweest maar heb deze niet meer kunnen traceren.

Locatie: Bonifaciuskerk.

Vondst: Diverse sterk gecorrodeerde duiten en ook de nodige centen en halve centen. Deze hebben waarschijnlijk de collectezak gemist. Daarnaast ook nog een fraai muntgewichtje dat gebruikt werd bij het wegen van een gouden nobel.

Afb. 10: Muntgewichtje voor een gouden rozenobel.

De vereniging beschikt over een nabootsing van een Fries oortje, geslagen in het graafschap Reckheim bij Maastricht. Reckheim kopieerde veel koperen munten die gewoon in het normale geldcircuit circuleerden. De munt is gevonden in Medemblik maar de exacte plaats is helaas niet bekend.

Geldstelsel

In het normale dagelijkse geldverkeer waren dubbele stuivers, schellingen van zes stuivers en koperen duiten van de diverse provincies en steden het meest in omloop.

Men dient zich te realiseren dat het vroegere geldstelsel op stuivers was gebaseerd. Er waren munten van twee, drie, zes, tien, 20, 28 en 30 stuivers. De nog hogere waarden varieerden afhankelijk van de zilver- en goudkoers en werden berekend naar de intrinsieke waarde.

Deze hogere waarden werden voornamelijk gebruikt in het handelsverkeer en trof men niet of nauwelijks aan in het dagelijkse betalingsverkeer. Voor de volledigheid: een stuiver had de waarde van acht koperen duiten. Duidelijk moge zijn dat het rekenen met geld niet bepaald eenvoudig was. Het decimale geldstelsel zoals we nu kennen, werd pas onder Napoleon ingevoerd.

Slotbeschouwing

Het bovenstaande is maar een kleine greep uit de mij bekende muntvondsten maar geeft een prachtig beeld van het gebruik van geld in voorgaande eeuwen.

De verscheidenheid in muntgeld was groot waardoor het beroep van geldwisselaar zeker bestaansrecht had. In de 17^e en 18^e eeuw lag de controle van het muntwezen bij de Staten-Generaal. De controle was belangrijk en streng maar had wel tot gevolg dat Nederlands geld overal ter wereld werd geaccepteerd vanwege de juistheid van gewicht en gehalte.

In een volgend artikel wil ik aandacht besteden aan West-Friese en in het bijzonder aan in Medemblik geslagen munten die gevonden zijn in scheepswrakken en/of verre landstreken.

De hierboven gebruikte afbeeldingen zijn niet allen van de gevonden munten zelf. In bepaalde gevallen is gebruik gemaakt van vergelijkbare exemplaren omdat de gevonden exemplaren vaak in te slechte conditie waren voor een goede afbeelding.

In gegevens over muntvondsten zijn wij zeer geïnteresseerd. Mocht u van een gevonden munt de achtergrond of gegevens willen weten dan kunt u altijd terecht bij de Oudheidkundige Vereniging "Medenblik".

Ad Gieling
Medemblik, april 2013

Geraadpleegde bronnen

H.E. van Gelder en Joh.S. Boersma, *Munten in muntvondsten*, *Fibulareeks 35*, Bussum, 1967.

Herkomst afbeeldingen:
Ad Gieling, Medemblik: 1-10.

Kanaalaanleg en sluisbouw in Medemblik (1926-1930)

Aan het begin van de twintigste eeuw leek voor kanaalaanleg een grote toekomst weggelegd. Ook in West-Friesland werden ambitieuze plannen voor nieuwe vaarwegen ontwikkeld. Ondanks het nodige lobbywerk kwamen de plannen maar moeizaam van de grond en met de uitvoering ging het al niet veel beter. Het Overlekerkanaal plus aansluitende sluisen zijn daarentegen wel gerealiseerd. Behalve dat de inpoldering van de Wieringermeer een cruciale rol gespeeld heeft bij deze aanleg, heeft ook de West-Friese kanalenlobby dit project beïnvloed. Hieronder volgt de reconstructie van een grootschalige waterstaatkundige ingreep in het Medemblik van de jaren twintig.

1. Inleiding

De in Medemblik plaatsgevonden sluis- en kanaalaanleg in de periode 1926-1930 was nauw verbonden met andere ontwikkelingen in de directe omgeving. In de eerste plaats is er de duidelijke relatie met de inpolderingsplannen van de Zuiderzee, meer in het bijzonder met die van de Wieringermeer. In de tweede plaats, en wellicht wat minder bekend, is ook het West-Friese kanalenplan een factor geweest die van invloed is geweest op de in Medemblik gerealiseerde waterstaatkundige objecten.

Voorafgaande aan de nadere toelichting op de bouwwerkzaamheden van zowel sluisen als kanaal wordt in paragraaf 2 kort stilgestaan bij de aanloop van het uiteindelijke inpolderingsbesluit. In paragraaf 3 staat het advies van ir. De Blocq van Kuffeler centraal en de wijze waarop hij de verbinding zag tussen de Wieringermeerpolder en de havens van Medemblik. Ook in 1913 was bestuurlijk draagvlak van belang voor een groot project. In paragraaf 4 wordt beschreven dat het Rijk al in een vroeg stadium concrete stappen ondernam in de richting van het gemeentebestuur van Medemblik. Als gevolg van een algehele economische terugval kwam het Zuiderzeeproject aan het begin van de jaren twintig in moeilijk vaarwater. De wijze waarop men dit probleem tegemoet trad, wordt in paragraaf 5 behandeld.

Dat ook regionale ontwikkelingen in West-Friesland duidelijk van invloed zijn geweest op de wijze waarop de Dienst der Zuiderzeewerken de plannen in Medemblik heeft uitgevoerd, wordt duidelijk als meer in detail wordt gekeken naar het zogeheten 'West-Friese kanalenplan'. Dit regionale decor wordt in paragraaf 6 nader onder de loep genomen.

Dat men in 1926 niet zomaar kon beginnen met aanlegwerkzaamheden moge duidelijk zijn. Ter voorbereiding van de echte werkzaamheden diende het Rijk de voor het project benodigde gronden in eigendom te verwerven alsmede enkele kleine projecten uit te voeren. In paragraaf 7 wordt een en ander nader toegelicht.

Hoe men de bouw van de beide schutsluisen heeft aangepakt, wordt in paragraaf 8 beschreven en in beeld gebracht. Daarbij startte men met de bouw van de Westerhavensluis, waarna de bouw van de Overlekersluis volgde. De aanleg van het Overlekerkanaal¹ komt aan de orde in paragraaf 9. Dit project vormde het sluitstuk van de aanlegwerkzaamheden in Medemblik. Dat het kanaal als laatste aan de beurt kwam, was geen toeval maar een slimme zet van de ingenieurs van de Dienst der Zuiderzeewerken. Het artikel wordt in paragraaf 10 afgesloten met een korte slotbeschouwing.

2. Plannen, commissies en wetten

Zoals bekend hebben de inpolderingsplannen van de voormalige Zuiderzee indertijd veel discussies losgemaakt. Dat resulteerde in veel plannen; het ene nog ambitieuzer dan het andere. Feitelijk gold dat ook voor de Wieringermeer; zelfs spoorverbindingen werden in een van de plannen een onderdeel van de inrichting.

Echter, op het moment dat de regering zich aan het begin van de twintigste eeuw opmaakte voor de finale besluitvorming ontstond de behoefte aan een realistisch en goed onderbouwd polderplan. Voor dit doel werden inspanningen ondernomen om alle in de loop der jaren verschenen plannen en adviezen aan een kritisch onderzoek te onderwerpen. Diverse (staats)commissies, bestaande uit mannen met klinkende reputaties uit de waterstaat, lieten vervolgens lijvige rapporten verschijnen.

Het meest invloedrijke rapport op de uiteindelijke besluitvorming verscheen in 1914 van de hand van V.J.P. de Blocq van Kuffeler. Deze waterstaatingenieur was met ingang van 1911 benoemd tot directeur van het door de minister ingestelde Wieringermeerbureau, dat zetelde in Hoorn en de kansen en risico's van de inpoldering van de Wieringermeerpolder in beeld moest brengen. Het rapport van De Blocq van Kuffeler en het later verschenen rapport van een staatscommissie onder leiding van ir. H.J. Lovink hebben de basis gelegd voor de afrondende wetsontwerpen van het midden van de jaren twintig.

Ook werden uit deze rapporten de contouren zichtbaar welke waterstaatkundige objecten bij Medemblik nodig waren.

3. Het advies uit 1914

De in 1918 door het parlement aangenomen Zuiderzeewet maakte definitief de weg vrij voor zowel inpolderingswerkzaamheden als de Afsluitdijk. De route naar het wetsontwerp van 1918 was echter lang en omvatte een keur aan plannen, voorstellen en wetsontwerpen. Een belangrijk keerpunt in de discussie over de inpolderingsvoorstellen werd gevormd door het wetsvoorstel van minister Kraus dat in 1907 werd ingediend en voorzag in de afsluiting van het Amsteldiep en de droogmaking van de Wieringermeer.

Om deze plannen meer in detail uit te werken werd, zoals hierboven aangegeven, het Wieringermeerbureau opgericht. De Blocq van Kuffeler rondde begin 1914 zijn rapport af. In dit *'Verslag der onderzoekingen van het bureau voor het opmaken van een meer uitgewerkt plan met begroting voor den aanleg van een gedeelte van de afsluiting der Zuiderzee en indijking en droogmaking van de Wieringermeer'*, besteedde De Blocq van Kuffeler ook aandacht aan afwateringskanalen waarvan sommige tevens voor scheepvaartdoeleinden bestemd zouden worden.²

Hij adviseerde, na een uitgebreide vergelijking van een vijftal plannen, om vanaf Aartswoud in de nieuw aan te leggen polder evenwijdig aan de Omringdijk een kanaal naar Medemblik aan te leggen. Aan zowel het begin als aan het einde van het kanaal waren sluizen voorzien. Het kanaal diende in de visie van De Blocq van Kuffeler verbinding te krijgen met het aan te leggen kanaal van Aartswoud naar Den Helder. Op deze wijze zouden goede waterverbindingen met de Noordkop ontstaan. De waterstaatingenieur wees in dat verband ook op het werk en de inspanningen van de Westfriese Kanaalvereniging.

Afb. 1: Ir. Victor Jean Pierre de Blocq van Kuffeler (1879-1963).

Over de exacte sluis- en kanaalconfiguratie nabij Medemblik bleef De Blocq van Kuffeler redelijk vaag.

In zijn rapport adviseerde hij om met betrokken partijen in onderhandeling te gaan. Als eerste partij noemde hij het gemeentebestuur van Medemblik. Zijn overwegingen daarbij:

'Terreinen langs de westzijde van het Dok (Westerhaven) behooren aan die gemeente en daarover dient de beschikking verkregen te worden in verband waarmede de gemeente aanspraak mag maken op de zekerheid, dat een behoorlijke toegang naar het achter gelegen land verkregen zal worden.

De havens van Medemblik behooren deels in eigendom, beheer en onderhoud aan de gemeente, die er havengeld heft; zij zullen na uitvoering der ontworpen werken voorhavens zijn van het kanaal van Medemblik naar den Groetpolderdijk, en behooren dus meer eigenaardig tot deze werken, waarom overdracht gewenscht is. De opslagterreinen rond de havens kunnen evenwel geschikter door de gemeente worden geëxploiteerd. (...).³

4. Afspraken met de gemeente Medemblik

De Blocq van Kuffeler was een man die doorpakte. Hij nam geen afwachtende houding aan maar benaderde de gemeente Medemblik reeds begin 1913 - dus ruim een jaar voorafgaand aan de publicatie van zijn *Verslag* - om tot afspraken te komen. Met die afspraken zou de sluis- en kanaal-aanleg al in een vroeg stadium bestuurlijk geborgd zijn en zouden de juiste randvoorwaarden voor de aanlegwerkzaamheden vastgelegd zijn.

De gemeenteraad van Medemblik debatteerde in haar vergadering van 23 juni 1913 over de te sluiten overeenkomst met het Rijk. Die vergadering had voor een deel een besloten karakter waarvan het verslag geheim bleef. Uit archiefgegevens valt echter het volgende beeld op te tekenen.

Uit de notulen van de gemeenteraad blijkt dat de raad unaniem kon instemmen met een met het Rijk te sluiten overeenkomst.⁴ De overeenkomst bevat een vijftal artikelen. Uit het eerste artikel wordt gelijk al duidelijk dat reeds in 1913 de configuratie van de werken duidelijk was. Er zou een kanaal worden aangelegd op het boezempeil van de Vier Noorder Koggen, welke aan beide zijden zou worden voorzien van schutsluizen, waarvan één in verbinding zal worden gebracht met de Westerhaven. De terreinen aan de westzijde van de Westerhaven, waar bedoelde werken zullen worden uitgevoerd, zullen in volledig eigendom aan het Rijk worden overgedragen, aldus de tekst van art. 1.

Het Rijk heeft in de gesprekken met Medemblik kennelijk eisen gesteld met betrekking tot de eigendomssituatie van de havens, want in art. 2 wordt vastgelegd dat alle havens en de daaraan gelieerde zaken op een nader te bepalen tijdstip aan het Rijk zullen worden overgedragen.

In art. 3 wordt aan het Rijk toestemming verleend om de spoorwegovergang nabij de meelmolen te verleggen om een toegang te maken tot de nieuw te maken droogmakerij. Blijkens art. 4 zal het Rijk, alvorens met de werkzaamheden te starten, overleg plegen met het college van B&W. Tenminste voor zover die werkzaamheden raken aan de belangen van de gemeente. Tot slot wordt in art. 5 melding gemaakt van het feit dat alle op deze overeenkomst betrekking hebbende kosten voor rekening van de gemeente komen.

De geheime notulen van de beraadslaging over de met het Rijk te sluiten overeenkomst maakt melding van het feit dat *'enige besprekingen worden gehouden omtrent bepalingen op te nemen in een af te sluiten overeenkomst bij eventuele afsluiting der Zuiderzee.'* Nadat de bepalingen in de besloten vergadering zijn voorgelezen *'...worden deze onveranderd goedgekeurd.'*⁵ Een verwijzing naar een inhoudelijke gedachteswisseling met eventuele discussiepunten ontbreekt in het verslag.

5. Economische terugval leidt tot versnelling

Toen de Zuiderzeewerken door de slechte economische omstandigheden fors moesten bezuinigen, werd in augustus 1922 de Commissie Lovink ingesteld die onderzoek moest doen naar de *'baten welke van de afsluiting en droogmaking der Zuiderzee mogen worden verwacht'*. Het rapport van de Commissie Lovink verscheen op 25 juni 1924. Hierin werd gewezen op de snelle bevolkingsgroei en het dreigende tekort aan landbouwgrond in Nederland. Op basis hiervan werd besloten behalve de afsluiting van de Zuiderzee ook de inpoldering (slechts een optie bij de plannen van Lely!) met grote voortvarendheid aan te pakken. De Commissie Lovink drong tevens aan op de aanleg van een proefpolder om onderzoek te doen naar de beste methoden voor het in cultuur brengen van de zoute grond. Als proefpolder was een stukje Zuiderzee bij Andijk gekozen.

Aangezien de vraagstelling van de Commissie Lovink heel nadrukkelijk lag bij de verkenning van zowel de landbouwkundige als economische aspecten van de inpoldering, zoeken we in het verslag tevergeefs naar uitspraken die betrekking hebben op de aan te leggen 'natte' infrastructuur zoals kanalen en sluisen. Die onderwerpen vielen, zoals aangegeven, buiten het perspectief van de werkzaamheden van de commissie.

Mede op basis van het werk van de Commissie Lovink werd in 1925 de 'Wet tot versnelde uitvoering van de Zuiderzeewerken' ingediend, die in 1926 door de Tweede Kamer werd aangenomen. Het wetsontwerp van mei 1925 werd op 21 mei 1926 door de Eerste Kamer zonder hoofdelijke stemming aangenomen, waarna deze tot wet werd verklaard.⁶

Parallel aan het wetgevingstraject was de Dienst der Zuiderzeewerken in 1925 reeds begonnen om bij het gemeentebestuur van Medemblik gunstige voorwaarden te bedingen ten behoeve van de uit te voeren werkzaamheden. Vooral rondom de vrijstelling van havengeld werd de gemeente stevig onder druk gezet. De Dienst der Zuiderzeewerken dreigde zelfs dat, indien zij geen vrijstelling van havengeld verkreeg, zij op andere wijze in havenruimte zou voorzien.⁷ De gemeente ging door de knieën bang voor het missen van de nodige bedrijvigheid. De kwestie werd wel een politiek issue bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1927 maar dat veranderde niets meer aan de reeds gegeven vrijstelling van havengeld.

6. De West-Friese kanaalplannen

Op 11 september 1890 werd in Schagen de Westfriese Kanaalvereniging opgericht. Volgens Lambooij was het de zoveelste poging om door middel van een behoorlijk kanaalsysteem West-Friesland uit zijn isolement te bevrijden. Wat was er aan de hand?

De Westfriese Omringdijk vormde voor de scheepvaart een heuse barrière voor de aansluiting op het grotere, nationale, scheepvaartnetwerk. De natte infrastructuur binnen de Omringdijk werd tot ver in de twintigste eeuw vooral gekenmerkt door kleinschaligheid; smalle ondiepe vaarten, veel overhalen en veel te kleine sluisen. Deze omstandigheid zorgde ervoor dat uitsluitend aan de randen van West-Friesland de economische centra (markt en handel) zich konden ontwikkelen.

De plannen van de Kanaalvereniging zijn indertijd niet aan de aandacht van De Blocq van Kuffeler ontsnapt. Bij zijn onderzoek, zoals hierboven benoemd, heeft De Blocq Van Kuffeler zich uitgebreid laten informeren door Jan Breebaart Kz, voorzitter van de Kanaalvereniging in de jaren 1901-1913.⁸ De door De Blocq van Kuffeler voorgestelde kanaalverbinding tussen Aartswoud en Medemblik kan nog niet één-op-één worden toegeschreven aan het gedachtegoed van de Kanaalvereniging. Het refereert meer aan het algemene belang van een betere verbinding tussen de Noordkop en de Zuiderzee ter hoogte van Medemblik. Bij latere kanaalplannen van de vereniging blijkt er wel sprake van directe beïnvloeding van kanaal- en sluisbouw bij Medemblik.

In 1922 verscheen het rapport van ir. Ringers over de kanalisatie van West-Friesland.⁹ Dit rapport was opgesteld op verzoek van de Westfriese Kanaalvereniging, een aantal gemeenten, de Kamer van Koophandel, de Vereniging Schuttevaer en de Vereniging tot Ontwikkeling van de Landbouw in Hollands Noorderkwartier. In het rapport werden nieuwe plannen voorgesteld voor de aanleg van diverse kanalen.

Eén van de nieuwe kanalen had betrekking op een kanaal tussen Hoorn en Medemblik. Dit kanaal werd van belang geacht voor de verbindingen tussen de Wieringermeerpolder en het zuiden. Na de nodige voorbereidende werkzaamheden, het traject Hoorn-Zwaagdijk was zelfs definitief vastgesteld, ging uiteindelijk in 1937 de denkbeeldige stekker uit het plan vanwege de tanende belangstelling voor deze verbinding.¹⁰

Hoewel het kanaal Hoorn-Medemblik nooit veel verder is gekomen dan de tekentafel, heeft het ontwerp nabij Medemblik voor een blijvende doorwerking gezorgd. Wat is het geval?

Het kanaalontwerp voorzag in een aansluiting op de zuidwestelijke hoek van de Westerhaven in Medemblik. Dat resulteerde erin dat de sluisas van de Westerhavensluis in het verlengde diende te komen van het hier gesitueerde kanaal. De keuze voor deze oriëntatie vinden we terug in de aanloop van de sluisbouw van de Westerhavensluis; 'De sluisas komt te liggen in de richting van het ontworpen kanaal Medemblik - Hoorn, dat deel uitmaakt van de bovenbedoelde Westfriesche kanaalplannen.'¹¹

Eén en ander zien we ook terug op een tekening (zie Afb.2) horende bij bestek nr. 71 Z.W. Dit bestek beschrijft de kanaalaanleg.¹²

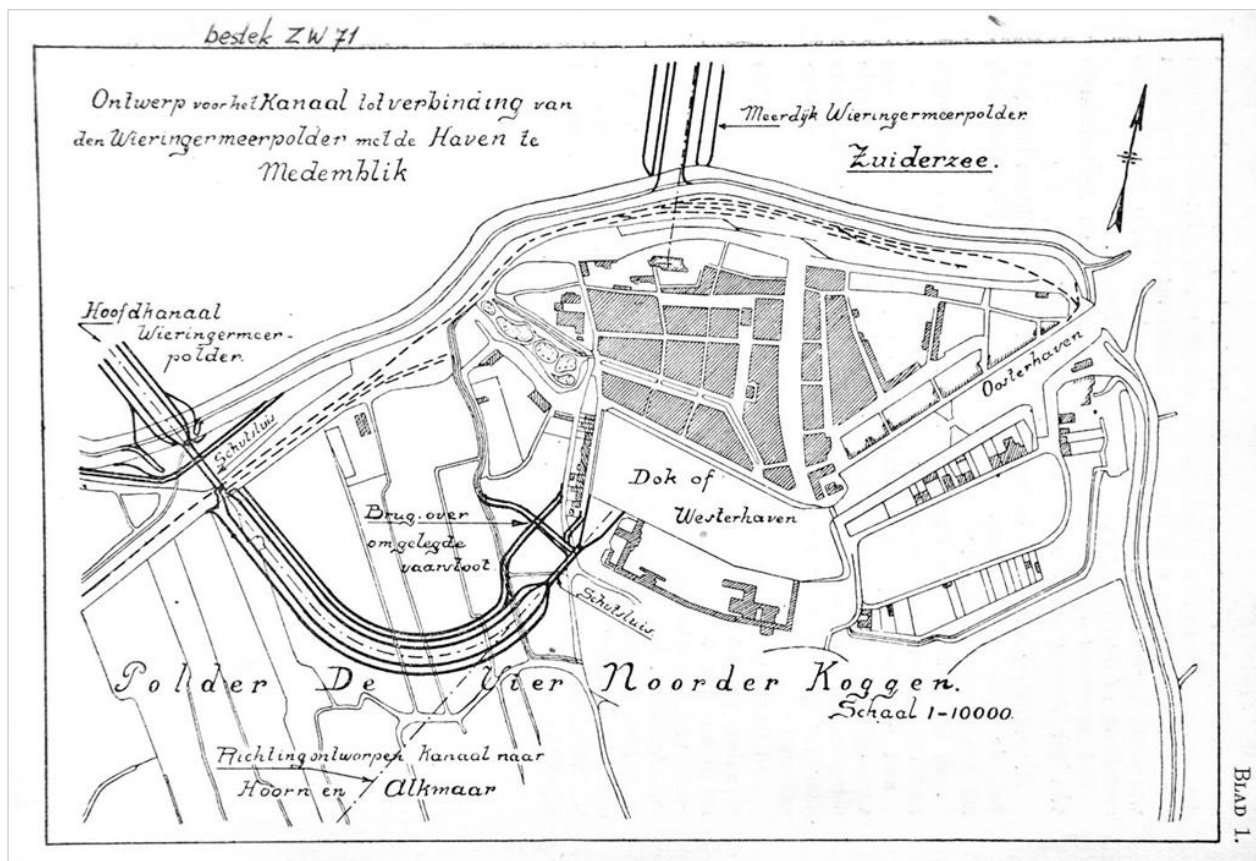
7. De voorbereidende werkzaamheden

Toen de Dienst der Zuiderzeewerken omstreeks 1926 de voorbereiding ter hand nam van de bouw van de Westerhavensluis diende eerst de plaatse-lijke terreingesteldheid geschikt te worden gemaakt. Immers, die situatie vroeg om een aanpassing teneinde als bouwput voor de sluis te kunnen dienen.

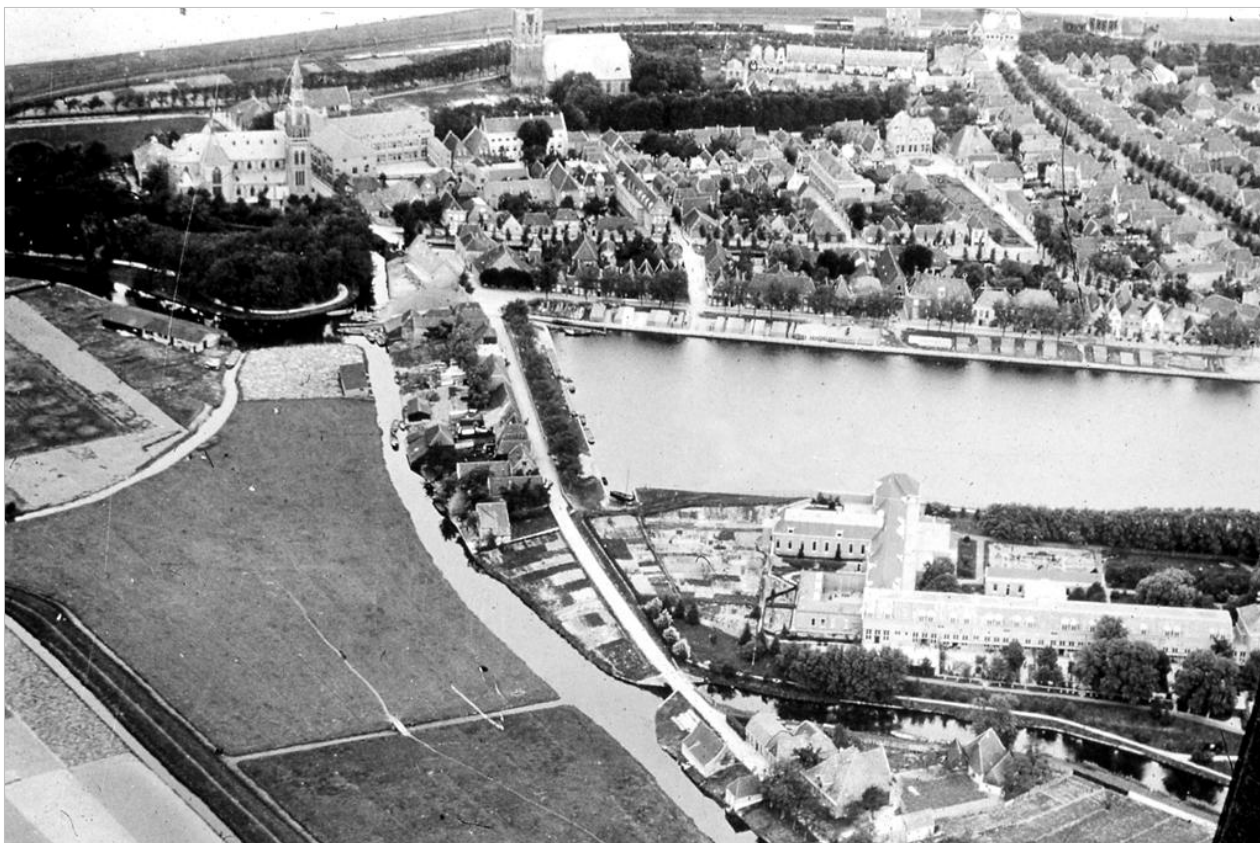
Eerder was tussen Rijk en gemeente overeenstemming bereikt inzake de overdracht van gronden. Het gemeentebestuur besloot daarover op 22 oktober 1926, zo lezen we in de raadsstukken.

Blijkens het raadsverslag diende het Rijk voor de verkregen gronden een totaalbedrag van f43.740,66 aan de gemeente te voldoen.¹³

Overigens heeft de gemeente destijds de ontwikkelingsmogelijkheden van Plan West veel te optimistisch ingeschat. Het gemeentelijk grondbedrijf (opgericht in 1927) heeft hier nog lange tijd nadeel van ondervonden.¹⁴ Niet alleen had de woningbouw een bescheiden ontwikkelingstempo, ook de uitgifte van industriegrond viel zwaar tegen. Gevolg: renteverliezen op ingenomen grondposities. Wat was in die jaren de terreingesteldheid van het tussen de Turfhoek en het Keern gelegen gebiedje? Een luchtfoto uit 1925 geeft duidelijkheid (zie Afb.3).

Afb.2: Sluisas van de Westerhavensluis ligt in lijn met het geprojecteerde kanaal Hoorn-Medemblik.

Afb.3: Luchtfoto van het westelijk stadsdeel van Medemblik (1925).

Op de foto zien we, waar later de Westerhaven-sluis gebouwd is, verschillende zaken. Om te beginnen loopt de zogeheten Groene Singel achter de Turfhoek naar het zuiden parallel aan het Keern. Ook de brug (zie Afb.4) ter hoogte van het Spooksingel is op de foto zichtbaar. Verder is het Dok (Westerhaven) nog rechthoekig van vorm en bestaat de later gegraven toegang tot de sluis nog uit land.

Voorafgaande aan de bouw dienden twee werken te worden uitgevoerd: 1. de omlegging van de Groene Singel en 2. de bouw van een betonnen brug over de Groene Singel die toegang zou geven tot Plan West, de westelijke uitbreiding van Medemblik. Hoewel de bouw van die betonnen brug feitelijk geen onderdeel vormde van de sluisbouw, heeft de gemeente Medemblik hierover destijds een afspraak gemaakt met de Dienst der Zuiderzeewerken.¹⁵

Het bestek (nr. 31 Z.W.) voor de bouw van de brug richting Meerlaan en omlegging van de vaarsloot werd goedgekeurd door de minister van de Waterstaat op 24 november 1926. Raming van de totale kosten beliep f17.200,-. De aanbesteding vond plaats op 22 december 1926.

Laagste inschrijver met een bedrag van f15.640,- was J. Ruiter te Opperdoes.¹⁶

Of deze aannemer uit Opperdoes daadwerkelijk de werken heeft uitgevoerd mag sterk worden betwijfeld. In het periodiek van de Dienst der Zuiderzeewerken lezen we namelijk iets anders. Daarin wordt aangegeven dat bestek nr. 31 Z.W. voor een prijs van f16.344,- aan aannemer G.W. Boltje uit Heerenveen gegund was.¹⁷

De werkzaamheden van bestek nr. 31 Z.W. zijn destijds op foto vastgelegd. Op de foto (zie Afb.4) staat de fotograaf midden op de Groene Singel en kijken we in zuidelijke richting op de huizen aan het Keern. Links zien we de brug die toegang gaf tot het water langs het Spooksingel. Op de voorgrond zien we het materieel (kiepkarren op smalspoor) waarmee de aannemer grond afvoerde.

Afb.4: Grondwerk ten behoeve van de omlegging van de Groene Singel.

Afb.5: Grondverzet vond in 1927 handmatig plaats.

Dat grondverzet in die tijd nog een zaak van was zware fysieke arbeid maakt afbeelding 5 duidelijk. We zien verschillende mannen aan het werk die kiepkarren vol grond scheppen.

De werkzaamheden aan de omlegging van de vaarsloot en de bouw van de betonnen brug verliepen voorspoedig. Op 1 april 1927 was de vaarsloot al geheel omgelegd en was de betonnen brug nagenoeg voltooid.¹⁸ Deze bijna afgeronde werkzaamheden maakten de weg vrij voor de bouw van de Westerhavensluis.

8. De bouw van de schutsluizen

Westerhavensluis

Direct na afronding van de voorbereidende werkzaamheden stond de bouw van de schutsluis aan de Westerhaven op het programma. Het werk is beschreven in bestek nr. 35 Z.W. De bouw van deze schutsluis werd op 4 mei 1927 aanbesteed, en voor f233.700,- gegund aan de Medemblicker aannemer J. Windt.¹⁹ Begonnen werd met de ontgraving van de funderingsput. Verder werden proefpalen geheid, loodsen en arbeidersverblijven gebouwd.

Afb.6: Luchtfoto van de bouwput van de Westerhavensluis (1927).

Ook werd een aanvang gemaakt met het aanvoeren van materialen. Dat alles is mooi zichtbaar op een luchtfoto, gemaakt in de zomer van 1927 (Afb.6). Links onder het midden van de foto is ook de nieuw aangelegde brug naar de Meerlaan zichtbaar.

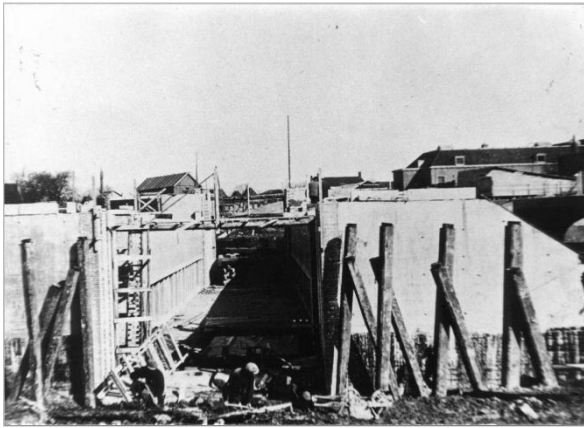
Over de voortgang van de sluisbouw werd elke drie maanden verslag gedaan in het eerder genoemde periodiek van de Dienst der Zuiderzeewerken. Dat geeft een mooi inkijkje hoe de bouw destijds verliep. We lopen een paar zaken langs.

In juli 1927 wordt gemeld dat de bouw en het stellen van de ijzeren bovenbouw van de basculebrug over het buitensluishoofd van de schutsluis onderhands is aanbesteed. Dat werk werd opgedragen aan de N.V. Kloos & Zonen te Kinderdijk voor een bedrag f18.475,-. Dat was exclusief de beide zogeheten 'wipsluitboomen' en beveiligingsinrichting. Die werden geleverd voor f800,-.²⁰

In de winter van 1927/1928 hinderde de ingevallen vorst de bouw enigszins. Men kon, nadat de beide sluishoofden waren afgerond en de paalfundering van de schutkolkmuuren gereed waren, niet verder gaan met het optrekken van de betonnen schutkolkwanden.²¹

Op afbeelding 7 hebben we een mooi inkijkje in de sluis in aanbouw. We zien dat de schutkolkwanden reeds zijn opgetrokken en dat de eikenhouten palen voor de wachtsteigers aan de kanaalzijde zijn geplaatst. De basculebrug is evenwel nog niet gemonteerd. Onderin de foto zien we arbeiders bezig met het afgraven van grond. Hier moet immers de aansluiting met het kanaal komen.

Afb.7: De schutkolk van de Westerhavensluis in aanbouw (1928).

Behalve de bouw van de schutkolk bestond het werk aan de Westerhavensluis nog uit de bouw van twee dienstwoningen en de bouw van een zogeheten schotbalkenloods. De dubbele sluiswachterswoning en de schotbalkenloods werden in één bestek (Nr. 75 Z.W.) aanbesteed. De gunning (voorjaar 1929) viel toe aan de Medemblicker aannemer P. Vlaming voor een ingeschreven bedrag van f16.333,-.²² De oplevering volgde in december van 1929.²³

Afb.8: Luchtfoto van de opgeleverde Westerhavensluis (zomer 1930).

Afbeelding 8 toont het afgeronde werk aan de Westerhavensluis, inclusief dienstwoningen en schotbalkenloods

Overlekersluis

Voordat met de bouw van de Overlekersluis kon worden begonnen, diende de Dienst der Zuiderzeewerken over de daarvoor benodigde gronden te beschikken. Aangezien de schutsluis nabij de Westfriesche Zeedijk was gesitueerd, diende men tot overeenstemming te komen met de toenmalige beheerder van de zeekering: het Hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier.

Met een op 15 september 1926 gedateerde brief benaderde de Dienst der Zuiderzeewerken het hoogheemraadschap. Doel was om met het hoogheemraadschap in gesprek te komen om zodoende een vergelijkbare overeenkomst te sluiten als die in 1913 met de gemeente Medemblik tot stand was gekomen. Die overeenkomst kwam er en werd op 8 december 1926 door de Algemene Vergadering van het hoogheemraadschap bekrachtigd.²⁴

In de overeenkomst stelt het hoogheemraadschap onder andere eisen met betrekking tot de hoogte van de kering in het buitensluishoofd, de aansluiting op de zeekering aan beide zijden en het moment van doorgraven van de zeedijk. Verder blijkt uit art. 5 dat het schap ter plaatse geen kadastraal eigendom had. Daarvoor diende het Rijk een regeling te treffen met het Ambacht van West-Friesland, genaamd de Vier Noorder Koggen, aldus art. 5.²⁵

In de herfst van 1927 begonnen de voorbereidende werkzaamheden aan de Overlekersluis. Er werd onderzoek gedaan naar het te verwachten waterbezwaar in de diep te ontgraven funderingsput. Op grond van dit onderzoek koos men voor bronbemaling om de bouwput droog te houden. Eind 1927 bereikte de Dienst der Zuiderzeewerken met de NS overeenstemming rondom de wijze waarop de spoorweg de sluis zou kruisen.²⁶

In bestek nr. 46 Z.W. is het uit te voeren werk in detail beschreven. Het werk werd aanbesteed op 23 april 1928 en voor een bedrag van f 559.000,- gegund aan Aannemingsmaatschappij voorheen Hillen en Roosen en Betonbouw Trio. Deze bouwmaatschappij verwierf op dezelfde datum eveneens de opdracht voor de aanleg van de gemaalput ten behoeve van de latere bouw van het gemaal Lely.²⁷ Ook zou voornoemde aannemer later de opdracht verwerven voor de bouw van gemaal Lely.²⁸

Na de gunning werd begonnen met het ontgraven van de bouwput en slaan van heipalen ten behoeve van de sluisfundering. De afbeeldingen 9, 10 en 11 geven een mooi overzicht van de eerste werkzaamheden. De aannemer maakte bij het afvoeren van grond gebruik van zowel stoom- als paardentractie. Daarnaast was ook voor dit werk nog steeds heel veel handkracht nodig. Afbeelding 10 geeft vanuit het westen een mooi overzicht van de heiwerkzaamheden in de bouwput.

We zien in de richting van de Bonifaciuskerk een groot gronddepot liggen. Ook heeft de omlegging van het spoor reeds plaatsgevonden. Dat werk vormde geen onderdeel van de sluisbouw, maar werd apart aanbesteed door de Directie der Nederlandsche Spoorwegen en werd reeds in juni 1929 gerealiseerd.²⁹

Afb.9: De ontgraving van de sluisput in volle gang (zomer 1928).

Het spoortalud is rechts op de foto verwijderd en loopt nu links net onder het witte houten hek dat de weg, parallel aan de Zeedijk, markeert. Het omgelegde spoor is ook goed zichtbaar op afbeelding 11.

Met het bestaande spoortalud op de achtergrond zien we dat het spoor een nieuw en tijdelijk tracé heeft gekregen. Deze loopt over de in aanbouw zijnde sluis pal naast de plaats waar het stalen brugdeel zal worden aangebracht en sluit ten westen van de boerderij 'Zeldenrust' weer aan op het bestaande spoortalud. Ook bij de Overlekersluis dienden twee dienstwoningen te worden gebouwd. Dit werk werd aanbesteed op 28 mei 1930 en gegund aan bouwbedrijf H. Jorritsma te Bolsward voor de som van f15.894,-.³⁰

Afb.10: De heiwerkzaamheden op de bodem van de sluiscolk (tweede helft 1928).

Afb.11: De spoorlijn is tijdelijk omgelegd (medio 1929).

Op afbeelding 12 zien we de bijna opgeleverde sluis zonder dienstwoningen (die werden in oktober 1930 opgeleverd). Aan de noordzijde zien we de contouren van het te ontgraven kanaal. Ook is te zien dat het spoor weer is teruggelegd op het oorspronkelijk talud en dat ter hoogte van de sluis een beweegbare stalen spoorbrug is aangebracht.

Onderop de foto is de nog niet doorgraven Zeedijk zichtbaar met de steenbekleding aan de Wieringermeerzijde. De doorgraving van de Zeedijk, ondergebracht in een apart bestek,³¹ kon pas plaatsvinden nadat het waterpeil in de drooggemalen Wieringermeer voldoende was gezakt. Dat moment was in het voorjaar van 1930 aan de orde nadat de gemalen Leemans en Lely vanaf midden februari 1930 met uitmalen waren gestart.

Afb. 12: De Overlekersluis is op de dienstwoningen na bijna gereed (voorjaar 1930).

Het feit dat de Overlekersluis in 1945 ook een rol heeft gespeeld bij het afvoeren van water uit de ondergelopen Wieringermeer is niet zo bekend. Bij dat afvoeren van het (inmiddels zoete) water door de sluiskolk werd gebruik gemaakt van het peilver-schil tussen de Wieringermeer en het polderpeil van de Vier Noorder Koggen. Het ingelaten water werd vervolgens bij het stoomgemaal aan de Oos-terdijk weer uitgemaal en op het IJsselmeer. Van deze bijzondere gebeurtenis zijn foto's en schilde-rijen gemaakt.

9. De aanleg van het kanaal

Als sluitstuk van de aanlegwerkzaamheden in Me-dem-blik diende, na de bouw van beide sluizen, het kanaal gegraven te worden. Het bestek hiervoor werd door de minister van Waterstaat op 28 maart 1929 goedgekeurd.³³ De aanbesteding vond plaats op 1 mei 1929 en werd voor een bedrag van f81.400,- gegund aan aannemer C. Klos uit Baarn.³⁴

Kijken we naar de tekst van het kanaalbestek dan vallen verschillende dingen op. Allereerst de gedetailleerdheid waarmee de opdrachtgever - Dienst der Zuiderzeewerken - zaken aan de aannemer voorschrijft. Waarschijnlijk geheel in lijn met de hiërarchische gezagsverhoudingen van toen. Een paar voorbeelden: 'De aannemer stelt bij den aan-vang van het werk tot aan de eerste oplevering op nader door de Directie te bepalen plaats tot hare beschikking een dagkeet met een grondoppervlak ten minste groot 12 m², met tochtportaal en privaat en eenig eenvoudig servies en meubilair.' (...). Telkens wanneer de Directie dit verlangt stelt de aannemer tot hare beschikking een bemande roei-boot voor het verrichten van peilingen.'³⁵

Afb. 13: Het afspuien van Wieringermeerwater via de sluiskolk van de Overlekersluis (1945).

Op afbeelding 13 zien we het water over de schot-balken in de sluiskolk lopen. In zijn hoedanigheid van minister van Wederopbouw heeft dr. Ir. J.A. Ringers in een radiorede, nadat de Wieringermeer opnieuw was drooggemaal, zelfs melding ge-maakt van de bijzondere inzet van de Overleker-sluis.³²

Ook bevat het bestek enkele bepalingen waarin de Directie zich de bevoegdheid toe-eigent om de aannemer werkzaamheden te laten uitvoeren zonder dat daar een financiële tegemoetkoming te-genover staat.

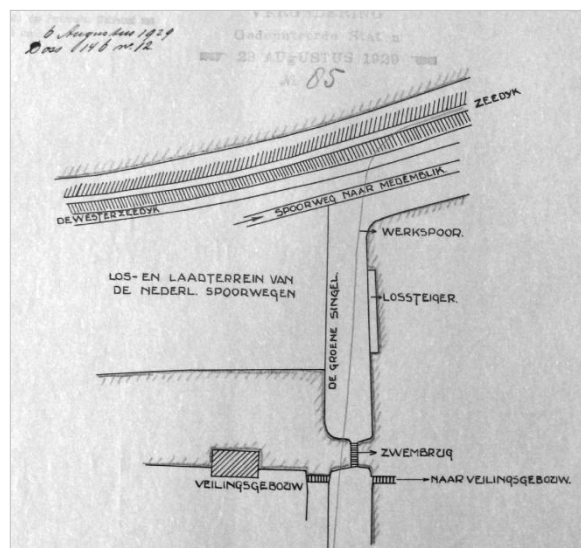
Een ander aspect betreft de reikwijdte van het bestek. De aannemer dient niet alleen het kanaal te ontgraven, ook dient hij tot aan de definitieve oplevering van het kanaal het onderhoud te verzorgen van de Westerhavensluis en de betonnen brug richting Meerlaan.

Voor wat betreft het te ontgraven kanaal zijn in het bestek afmetingen, hoeveelheden en andere randvoorwaarden en condities duidelijk verwoord.³⁶ De lengte van het aan te leggen kanaalpand bedraagt 550 m de bodembreedte 25 m. Gerekend vanaf het maaiveld diende de aannemer ca. 4 m grond te ontgraven om het kanaal op de voorgeschreven diepte van 5.05 m – NAP te krijgen. Om dat te bewerkstelligen, diende de aannemer, aldus het bestek, ca. 81.000 m³ te ontgraven en af te voeren. Grond die niet nodig was voor aanvullingen en/of ophogingen diende, '(...) in overleg met de Directie en onder hare goedkeuring (...)', buiten het werk te worden gebracht.³⁷ Indien de aannemer geen bestemming voor de grond kon vinden, dan mocht de grond worden gestort in de 'toekomstige Wieringermeerpolder' of in zee op door de Directie aan te wijzen of goed te keuren plaatsen.³⁸

In de voortgangsberichten van de Dienst der Zuiderzeewerken kunnen we nalezen wat er met de uitkomende grond feitelijk is gebeurd. Deze is niet in zee gestort maar gebruikt als zogeheten bekledingsgrond op de Wieringermeerdiijk. Het zandlichaam van de dijk werd op die manier met klei bekleed en zorgde voor een goede afdekking waarop de graszode kon wortelen. Op deze manier is in oktober 1929 reeds 30.000 m³ uitkomende grond aangewend.³⁹ In de winter van 1929/1930 worden de werkzaamheden aan het kanaal echter op verzoek van de Directie tijdelijk gestaakt. Reden: men wilde na de winter nog een gedeelte van de uitkomende grond als bekledingsmateriaal op de Wieringermeerdiijk verwerken.⁴⁰

Om de uitkomende grond op de Wieringermeerdiijk te kunnen verwerken, diende de grond richting Zuiderzee getransporteerd te worden. De vraag is hoe de aannemer dat heeft gedaan. Immers, het kanaal werd 'in den droge' aangelegd. Dat hield in dat de grond droog werd uitgegraven en niet weggebaggerd. Het staat vast dat de aannemer aan de noordzijde van het kanaal een smalspoor heeft aangelegd (zie verderop in dit artikel). Het tracé van dit smalspoor liep verder over de Meerlaan richting de Zeedijk (zie Afb.14).

Overigens bleek de aanleg van het werkspoor over de Meerlaan richting Zeedijk niet helemaal volgens de juiste procedure te zijn verlopen. Aannemer Klos en de gemeente verkeerden namelijk in de veronderstelling dat vergunningverlening ten behoeve van de aanleg en het in gebruik hebben van het werkspoor een zuiver lokale aangelegenheid was.

Afb. 14: De door de aannemer gekozen afvoerroute van de uitkomende grond.

Dat was een misrekening, zo bleek uit een bezoek van de Provinciale Waterstaat aan Medemblik na een ontvangen klacht. Wat was het geval? Door de aanleg van het werkspoor over de Meerlaan werd het transport tussen beide veilinggebouwen en marktterreinen dusdanig bemoeilijkt dat de Vereniging Handelsbelangen (een organisatie van aan de veilingen verbonden handelaren en commissio-nairs) op 19 juli 1929 een brandbrief aan Gedeputeerde Staten van Noord-Holland (GS) deed toekomen.

In die brief trekt de handel fel van leer tegen het spoor en viaduct in aanleg. Het spoor zou de handel ernstig belemmeren, juist op het moment dat het vroege-aardappelen seizoen in volle gang is. De vereniging verzoekt het college om dringende maatregelen te treffen (opheffen of verplaatsen van het spoor) teneinde de handel en de uitoefening van hun bedrijf niet langer te belemmeren.⁴¹

Afb. 15: Het transport van grond in kiepkarren over de tijdelijke houten spoorbrug (links op de foto).

Na een bezoek aan Medemblik rapporteerde de betrokken waterstaatsambtenaar zijn bevindingen aan GS.⁴² In deze rapportage wordt duidelijk dat de vereiste provinciale vergunning, conform de 'Verordening op de inrichting en het gebruik van trambanen op of langs de voor het publiek verkeer openstaande wegen en bruggen in de provincie Noord-Holland', ontbreekt.⁴³

De aannemer werd vervolgens dringend verzocht om bij GS, onder overlegging van tal van bescheiden waaronder een bouwtekening van het houten viaduct tussen Meerlaan en Zeedijk, alsnog een vergunningverzoek in te dienen. Die vergunning werd uiteindelijk op 16 oktober 1929 door GS aan hem verstrekt en nadien (27 november 1929) nog een keer verlengd.⁴⁴

Afb. 16: Het door de fa. Klos gebruikte smalspoor-materieel.

De aannemer had er ook voor kunnen kiezen om de grond door de Westerhaven af te voeren, maar dan liep hij tegen een lastige voorwaarde in het bestek op.

De Dienst der Zuiderzeewerken had in het bestek namelijk bepaald dat weliswaar van de Westerhaven sluis gebruik kon worden gemaakt, maar schreef wel voor dat het (zoute) schutwater niet in de polder mocht komen. Het water moest in de Westerhaven worden gepompt ten einde verzilting van het polderwater te voorkomen.⁴⁵ Dit betekende voor de aannemer extra handelingen en dus extra kosten. Vandaar de keuze om de grond buiten de sluis om naar de Wieringermeer af te voeren. Dat afvoeren van grond vond plaats via kiepkarren en smalspoor. De karren werden verplaatst via stoomlocs. Afbeelding 16 toont het gebruikte materieel. De door de fa. Klos gebruikte stoomlocs (Orenstein & Koppel) reden op 700 mm smalspoor en dienden periodiek gekeurd te worden door de Dienst van het Stoomwezen. Ook de aannemer van de Overlekersluis en het gemaal Lely gebruikte exact hetzelfde stoommaterieel. De gegevens van dit materieel zijn bewaard gebleven in de archieven van de Dienst van het Stoomwezen.⁴⁶

Het kanaalbestek bevatte in dit verband nog een niet onbelangrijke voorwaarde voor de aannemer die zijn locs met steenkool stookte; 'De aannemer is verplicht bij de uitvoering van de werken uitsluitend steenkolen te gebruiken afkomstig uit de Nederlandsche mijnen.' Verder werd de aannemer via het bestek opgedragen dat hij bij elke kolenleverantie een 'mijncertificaat' ontving. Dat certificaat moest hij op verzoek aan de Directie kunnen tonen.⁴⁷ Op afbeelding 18 (bezien vanuit het noorden) zien we wederom graafwerkzaamheden ten behoeve van de aanleg van het kanaal. Midden op de foto twee parallel gelegen smalspoortracés. Aan de bovenzijde van de foto is nog net zichtbaar dat het kanaal daar reeds op diepte is gebracht. De werkzaamheden, begonnen in de zomer van 1929, bevinden zich hier op pakweg de helft. Nadat in de winter van 1929/1930 tijdelijk de graafwerkzaamheden waren gestopt, is de aannemer na de winterperiode weer verder gegaan met de ontgraving.

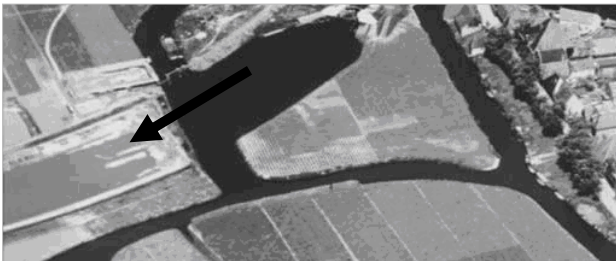
Afb. 17: De aanlegwerkzaamheden in beeld (najaar 1929).

Afb. 18: Graafwerkzaamheden ten behoeve van het kanaal (begin 1930).

In het driemaandelijkse periodiek van de Dienst der Zuiderzeewerken lezen we dat in het eerste kwartaal van 1930 werd voortgegaan '...door ontgraving in den droge (...) terwijl de uitkomende grond voorzooverre daarvoor geschikt als bekleedingsgrond naar den Wieringermeerdijk werd vervoerd.'⁴⁸ Deze werkzaamheden zijn doorgegaan tot 5 juni 1930. De overige uit het kanaalprofiel te verwijderen grond, dat waren de afsluitdammen tegenover beide sluisen, werd daarna weggebaggerd en in de Zuiderzee tegen de Wieringermeerdijk gestort.⁴⁹

Op afbeelding 19 is de oostzijde van het ontgraven kanaal zichtbaar. De foto moet kort na 5 juni 1930 zijn genomen. Ergens in de nazomer van 1930 werd het kanaal geheel opgeleverd. In het periodiek van de Dienst der Zuiderzeewerken van oktober wordt hiervan melding gemaakt. Een exacte opleverdatum wordt evenwel niet vermeld.⁵⁰

Afb. 19: Het reeds ontgraven maar nog niet opgeleverde kanaal aan de oostzijde (juni 1930).

10. Slotbebouwing

De Dienst der Zuiderzeewerken heeft in het kader van de inpolderingswerkzaamheden van de Wieringermeer gedurende de jaren 1926 tot met 1930 in Medemblik diverse nieuwe waterstaatkundige objecten tot stand gebracht. Deze aanlegwerkzaamheden zijn toentertijd mede afgestemd op de West-Friese plannen om het vervoer over water binnen de Omringdijk nieuwe impulsen te geven. Naast dit effect vanuit de omgeving op de plannen, hebben de plannen ook invloed gehad op de directe omgeving.

De inpolderingsplannen van de Wieringermeer in het algemeen en het kanaalplan in het bijzonder heeft de ontwikkeling van Plan West in een stroomversnelling gebracht. Behalve afstemming van werkzaamheden en overdracht van grondposities bood het kanaalplan concrete aanknopingspunten om planologische ruimte in het plan te reserveren voor watergebonden bedrijvigheid.

Deze ruimte voor nieuwe economische functies kon een impuls zijn om de stagnerende en eenzijdige economische bedrijvigheid in Medemblik te verbreden en te activeren. De hoop op dit effect is echter overschat en de economische spin-off van het kanaal bleef achter bij de verwachtingen. Een ontwikkeling die feitelijk boven elke verwachting uitsteeg en die de ontwerpers van het kanaal niet konden voorzien, was de snelle opmars van het transport per as. Dit type transport nam met het voortschrijden van de twintigste eeuw zo'n hoge vlucht dat de functie van het kanaal voor de beroepsvaart al snel aan belang inboette.

Het kanaal verloor steeds meer zijn oorspronkelijke functie van vaarwegverbinding. Dat vertaalde zich ter plaatse in functiewijzigingen; natte bedrijvigheid verdween en woningbouw kwam. Aan de zuidzijde ontstond langzaam maar zeker nieuwe bedrijvigheid dat sterk was gelieerd aan de watersport. Het kanaal kreeg door dit alles een tweede leven als nautisch kwartier. Een leven dat de ontwerpers nooit hadden kunnen voorzien, maar wel tevreden zou stemmen.

Ad Kamma
Hoogkarspel, maart 2013

Geraadpleegde bronnen

Driemaandelijksch Bericht betreffende de Zuiderzeewerken, Den Haag, jaargangen 1920 t/m 1931.
G.B.W. Huizinga, *Medemblik inzonderheid in verband met de Zuiderzeewerken*, Alphen aan den Rijn, 1940.
A. Kamma, 'Gemaal Lely; het vergeten bouwwerk van D. Roosenburg', *Jaaruitgave Oudheidkundige Vereniging Medemblik*, 1998.

H. Lambooi, *Een eeuw schipperen. De omstreden kanalisatie van West-Friesland*, Schoorl, 1991.

Marie-Louise ten Horn-van Nispen, 'Victor Jean Pierre de Blocq van Kuffeler', *Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis*, 2006, 66-77.

Verslag der onderzoekingen van het bureau voor het opmaken van een meer uitgewerkt plan met begrooiting voor den aanleg van een gedeelte van de afsluiting der Zuiderzee en indijking en droogmaking van de Wieringermeer / samengesteld door V.J.P. de Blocq van Kuffeler, Den Haag, 1914.

Verslag der commissie ingesteld bij besluit van den Minister van waterstaat d.d. 11 augustus 1922, La. D, afdeling waterstaat T, tot het instellen van een hernieuwd onderzoek naar de baten, welke van de afsluiting en droogmaking der Zuiderzee mogen worden verwacht / voorzitter Lovink, Den Haag, 1924.

J.A. Ringers, *Rapport over de Kanalisatie van Westfriesland*, Schagen, 1922.

T. Pollmann, *Van waterstaat tot wederopbouw. Het leven van dr. ir. J.A. Ringers (1885-1965)*, Amsterdam, 2006.

KB - Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

NA - Nationaal Archief, Den Haag

NHA - Noord-Hollands Archief, Haarlem

NLE - Nieuw Land Erfgoedcentrum, Lelystad

RA - Regionaal Archief, Alkmaar

WFA - Westfries Archief, Hoorn

AGM - Archief Gemeentebestuur van Medemblik 1813-1932

AHNK - Archief Hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier 1920-1993

APB - Archief Provinciaal Bestuur 1851-1943

DZW - Collectie nr. 717 Dienst der Zuiderzeewerken

WB - Waterstaatsbestekken

Herkomst afbeeldingen:

Nieuw Land Erfgoedcentrum, Lelystad: 1, 12 en 18.

Nationaal Archief, Den Haag: 2.

Gemeente Medemblik: 4-6, 8, 16 en 19.

Westfries Archief, Hoorn: 7.

Genootschap Wieringermeer: 9-11, en 17.

Geheugen van Nederland: 13.

Noord-Hollands Archief, Haarlem: 14.

Arnold de Greeuw, Medemblik: 3, 15.

¹ De naamgeving is ontleend aan het Overleker Ambacht, de voormalige benaming van de Vier Noorder Koggen.

² Huizinga is van mening dat de Wieringermeerpolder als 'vaarpolder' was ontworpen omdat de ontwerpers ervan uitgingen dat het verkeer in de polder hoofdzakelijk te water zou plaats hebben. Een bron die deze stelling kan onderbouwen geeft Huizinga echter niet. Huizinga, 112.

³ *Verslag der onderzoekingen*, 84.

⁴ WFA, AGM, 10.

⁵ Idem, 14 (23 juni 1913).

⁶ *Driemaandelijksch*, 1926 nr. 3, 8.

⁷ Huizinga, 113.

⁸ Lambooi, 50.

⁹ J.A. Ringers was als hoofdingenieur bij Rijkswaterstaat in dienst en werd op voorspraak door ir. H. Wortman, directeur-generaal van de Dienst der Zui-

derzeewerken, gevraagd om de commissie met zijn technische kennis te ondersteunen. Lambooi, 75.

¹⁰ Lambooi, 114.

¹¹ *Driemaandelijksch*, 1927 nr. 2, 7.

¹² NA, WB 155.

¹³ WFA, AGM 12.

¹⁴ Huizinga, 207-208.

¹⁵ In bestek Z.W. nr. 31 is opgenomen dat de bouw van de brug voor rekening komt van de gemeente Medemblik. De gemeente diende een bedrag van f4.000,- aan de aannemer te betalen. De totale kosten van de betonnen brug bedroegen f7.000,-. De Dienst der Zuiderzeewerken voelde zich verplicht om hieraan f3.000,- bij te dragen omdat ter plaatse een houten brug diende te worden verwijderd. De gemeente wilde de nieuwe brug, met het oog op de aan het kanaal te vestigen industrie opgewaardeerd zien tot een volwaardige, in beton uitgevoerde, brug. WFA, AGM 12.

¹⁶ Het Vaderland, avondeditie, 22 december 1926 via: kranten.kb.nl.

¹⁷ *Driemaandelijksch*, 1927 nr. 2, 8.

¹⁸ Idem.

¹⁹ Idem, 1927 nr. 3, 18.

²⁰ Idem.

²¹ *Driemaandelijksch*, 1928 nr. 2, 19-22.

²² Idem, 1929 nr. 3, 18 en 19.

²³ Idem, 1930 nr. 1, 12 en 13.

²⁴ RA, AHNK 2 (8 december 1926).

²⁵ Idem.

²⁶ *Driemaandelijksch*, 1928 nr. 1, 16.

²⁷ Idem, 1928 nr. 2, 20.

²⁸ Kamma, 19.

²⁹ *Driemaandelijksch*, 1929 nr. 1, 14 en nr. 3, 18 en 19.

³⁰ Idem, 1930 nr. 3, 15.

³¹ Dit bestek (Z.W. nr. 84) werd, volgens het Driemaandelijksch Bericht betreffende de Zuiderzeewerken april 1930 nr. 2, 9 en 10 alsmede Het Vaderland, avondeditie, 12 maart 1930 via: kranten.kb.nl, op 12 maart 1930 voor een bedrag van f58.840,- gegund aan aannemer J.P. Kuier te Blaricum.

³² Medemblikker Courant, 15 december 1945, 1.

³³ NA, WB 154/155.

³⁴ Nieuwe Rotterdamsche Courant, 1 mei 1929 (avondeditie), 2.

³⁵ NA, WB 154/155. Bestek Z.W. nr. 71, 4.

³⁶ NA, WB 154/155. Bestek Z.W. nr. 71, 1 en 2.

³⁷ Idem, 6.

³⁸ Idem, 6.

³⁹ *Driemaandelijksch*, 1929 nr. 4, 20.

⁴⁰ Idem, 1930 nr. 1, 12 en 13.

⁴¹ NHA, APB 5764.

⁴² Idem.

⁴³ Idem.

⁴⁴ Idem.

⁴⁵ NA, WB 154/155. Bestek Z.W. nr. 71, 6.

⁴⁶ Deze gegevens zijn door dhr. Willem Kentie te Bovenkarspel ter beschikking gesteld.

⁴⁷ NA, WB, 154/155. Bestek Z.W. nr. 71, 11.

⁴⁸ *Driemaandelijksch*, 1930 nr. 2, 9 en 10.

⁴⁹ Idem nr. 3, 15.

⁵⁰ Idem nr. 4, 11.

Jaarverslag 2011-2012

Hieronder volgt een verslag van het bestuur van de Oudheidkundige Vereniging "Medemblick" over het seizoen 2011-2012.

Bestuur

De bestuursvergaderingen werden ook dit jaar, met uitzondering van de zomerperiode, op iedere eerste maandag van de maand gehouden in het gebouw 'De Vier Weeskinderen' aan de Torenstraat. Het bestuur vergaderde diverse malen extra wanneer het belang dat vorderde. Ton Pronk is onze voorzitter.

Leden

In 2011 telden wij 375 leden; op dit moment zijn dat er 381.

Overleden leden

Helaas, ook dit jaar was er verdriet. We namen afscheid van:

- De heer B. Draijer;
- De heer R. Pruijm;
- De heer K. Gort;
- Mevrouw P.E. Vos-Boekel;
- Mevrouw Van Zijverden.

Stadswandelingen

Op 8 mei 2012 ontvingen wij de familie Walraven voor een stadswandeling.

Mevrouw Ina Broekhuizen-Slot vroeg ons een rondwandeling voor het Westfries Genootschap op 12 mei te verzorgen. Aansluitend werd in de Bonifaciuskerk de jaarlijkse bijeenkomst van het genootschap gehouden.

Een stadswandeling voor de ouderenbond op 19 juli werd wegens slecht weer afgelast.

Op 6 augustus verzorgden we een verkorte rondleiding voor onder andere Jan van Run, gedeputeerde van de provincie Noord-Holland. Dit gebeurde op uitnodiging van de VVD.

Op 13 oktober verwelkomden we een groep uit Wieringerwerf en op 6 november wandelden we door de stad met een groep uit Opmeer.

Lezingen

Na de jaarvergadering van 25 november 2011 herleefden wij, door middel van een film, het feest rondom Medemblick 700. Deze film is door Ben Hoekstra gemaakt.

Op 24 februari was de heer Reitsma onze gast spreker met het onderwerp de Medemblicker loods in Den Helder en de restauratie van een historische botter.

Voor de lezing van 23 maart was als gast spreker de heer Wijtman uitgenodigd. Hij is een fanatieke verzamelaar van antieke tegeltjes. Diverse leden hadden zelf tegeltjes meegenomen waarover hij iets kon vertellen.

Op 20 april vulde de heer Van der Klein de avond over molens.

Als laatste van het seizoen gaf de heer Aten, als historicus verbonden aan het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, op 5 oktober een lezing over de kwetsbare Noord-Hollandse kust.

Jaarlijkse excursie

Traditioneel vindt het voorrijden door het bestuur in februari plaats en wordt de uitnodiging naar de leden in april verstuurd. Dit jaar konden onze leden zich inschrijven in 'De Vier Weeskinderen', waar op 18 april 56 inschrijvingen werden geregistreerd. Uiteindelijk vertrokken op 16 mei 62 deelnemers naar Terschuur en Hattem.

In het speelgoedmuseum van Terschuur werden wij ontvangen met koffie en gebak. Na een korte uitleg konden wij het museum verkennen. Ook de lunch werd in het museum gebruikt. Daarna vertrokken wij per bus naar Hattem waar wij door gidsen werden opgewacht.

Rond 18.00 uur arriveerden we in restaurant 'het Wapen van Medemblick' alwaar de dag werd afgesloten met een driegangenmenu.

Jaaruitgave

De negentiende editie van de jaaruitgave is in december 2011 naar onze leden verstuurd.

Het artikel over de muntslag te Medemblick, geschreven door ons bestuurslid Ad Gieling, is zelfs opgevallen bij de redactie van het maandblad over munten en penningen 'De Beeldenaar' waarin de tekst is overgenomen.

Verder een artikel met de titel 'Toen en Nu' met veel foto's waaruit blijkt dat in de loop der tijd veel in Medemblick is veranderd.

Door Ad Dudink was een artikel aangeleverd over het Rijkskrankzinnigengesticht.

En Peter Swart schreef een artikel over Medemblickers die in dienst van de VOC naar de Oost vertrokken. Al het bovenstaande maakt ons nieuwsgierig naar de volgende uitgave.

Schenkeningen

De volgende schenkingen hebben wij dit afgelopen jaar in ontvangst mogen nemen:

- Historische bestektekeningen en logo ontworpen en geschonken door de heer Karl Schuitemaker.
- Dvd's over Medemblick geschonken door de heer Gort.
- Bescheiden uit de Tweede Wereldoorlog van de gebroeders Pronk van de Westersingel, aangeboden door mevrouw Kielstra-Pronk.
- Manuscript Jacob Zwaan van de heer Neeven uit Oosthuizen.
- Kop en schotel met opdruk Vier Weeskinderen van mevrouw Kielstra-Pronk.

- Penning in goud uit 1929 van een koorwedstrijd in Bergen door de heer Moeskops.
- Historisch geografische atlas uit 1858 door de heer M. Bood.
- Het boek 'Winter in het district West-Friesland' door de heer P. Koomen.
- Het boek 'Enkhuizen-Medemblik en de Streek' door de heer A. Gieling.
- Schildersrekening van de Martinuskerk uit 1817 door de heer G. van Onzenoort.
- Diverse winkelbescheiden van de firma Hermes door mevrouw T. Huesmann.
- Luchtfoto Medemblik uit 1948 door de heer A. Bot.
- Olieverfschilderij Bonifaciuskerk van L. Weerman geschonken door mevrouw Boekel-Geuzebroek.
- Ingelijste foto 35-jarig jubileum M.F.C. geschonken door mevrouw Boekel-Geuzebroek.
- Drie fotoalbums met diverse foto's van Medemblik door mevrouw Van Thiel-Bakker, Andijk.
- Dia's, boeken en documenten uit de nalatenschap van de heer J. van Leverink.
- Notulenboek en diverse documenten EHBO Medemblik geschonken door mevrouw H. ten Wolde.
- Aanschaf nalatenschap collectie van de heer Van der Heijden.
- Document (brief) van de voorganger van de verffabriek van Kool geschonken door de heer H. Kool.
- Munten geschonken door de heer H. Steltenpool uit Wervershoof.
- Boek 'In de ban van het ijs' geschonken door de heer H. de Beer.

Huisvesting

Na de oprichting van onze vereniging in 1962 stelde het gemeentebestuur het waaggebouw als onderkomen beschikbaar. Verkoop en restauratie van dit gebouw leidde tien jaar later tot een verhuizing naar de zolder van het Weeshuis. Zijn er nog ontwikkelingen betreffende het stadhuis vraagt u zich misschien af?

Tijdens de jaarvergadering van 2011 meldde de voorzitter dat de gemeente het gehele stadhuis, inclusief het monumentale deel, wenst te verkopen. Dit is ook nu nog aan de orde maar de werkgroep Huis van de Stad, bestaande uit afgevaardigden van de Stadsraad, Stichting Stadsherstel Medemblik en de Oudheidkundige Vereniging "Medenblik", is in gesprek om ook bij verkoop van het pand een deel van het stadhuis te mogen gebruiken. Over deze ontwikkeling valt op dit moment (december 2012) nog niets te melden.

Openstelling van onze expositieruimte

Tijdens Florisdag en de romantische markten op 2, 9, 16 en 23 juli is de expositieruimte open geweest. Wij hebben veel mensen ontvangen en onze nieuwe tentoonstelling gepresenteerd. De expositieruimte was aangevuld met de tijdelijke mini-tentoonstelling over bomen, parken en ander historisch groen in Medemblik.

Ook op Open Monumentendag, 8 september 2012, stond de deur open. Ongeveer 90 bezoekers maakten die dag van de gelegenheid gebruik om onze expositieruimte aan de Torenstraat te bezichtigen. Tevens hebben wij een klas van de Jozefschool ontvangen en verteld over de historie van Medemblik.

Op 23 november verwelkomden wij een schoolklas die meer over de VOC-periode wilde weten. De vrijwilligers die aan de openstellingen hebben meegewerkt, willen wij voor hun inzet hartelijk danken.

Afb. 1: Uitreiking van het eerste exemplaar van de kroniek op 16 november 2012 (foto Arnold de Greeuw).

50-jarig jubileum

Ko Stavenuiter, Ad Gieling, Ad Dudink, Ton Pronk en de heer Van der Klein zijn twee tot driemaal per maand bijeengekomen voor het redigeren van de 'Kroniek van Medemblick'. De verwachting dat dit boek uitgebracht kon worden bij de jubileumviering in het najaar van 2012 is door de inzet van dit team mogelijk geworden.

In het weekend van 16, 17 en 18 november hebben wij het 50-jarige jubileum van de vereniging uitvoerig in de Bonifaciuskerk gevierd.

Op vrijdagavond werd het eerste exemplaar van de kroniek door Ton Pronk uitgereikt aan de weduwe van de auteur Jacob Zwaan. Leden konden het boek diezelfde avond ophalen onder het genot van een hapje en een drankje.

Op zaterdag en zondag konden de overige inschrijvers hun kroniek in ontvangst nemen en was de kerk gevuld met Medemblicker kunstenaars en verzamelaars die vele zaken tentoonstelden. Circa 750 bezoekers hebben van al het moois genoten.

Afb.2: Medemblicker kunstenaars en verzamelaars in de Bonifaciuskerk (foto Arnold de Greeuw).

Collectie Van der Heijden

De heer Van der Heijden, bij Medemblickers beter bekend als badmeester Van der Heijden, was niet alleen zwemleraar maar ook een actieve duiker in het IJsselmeer. Voor de kust van Medemblick haalde hij een enorme verzameling oude voorwerpen boven water. Zijn bedoeling is altijd geweest dat die verzameling in de stad Medemblick moest blijven. Maar door achteruitgang van zijn gezondheid en een verhuizing naar een verzorgingshuis in Oss dreigde de overdracht een andere wending te krijgen. Met medewerking van verschillende personen en instanties werd de verzameling in het archeologisch depot van de provincie Noord-Holland opgeslagen.

Onderhandelingen met de nazaten van de inmiddels overleden badmeester volgden en dankzij financiële steun van één van onze leden is het de vereniging gelukt om de collectie voor Medemblick te behouden. Op dit moment verblijft de collectie nog in het provinciaal depot te Wormerveer. Het voornemen is om binnen niet al te lange tijd de collectie naar Medemblick te halen en haar hier ten toon te stellen.

Diversen

Via onze website zijn vele verzoeken ontvangen om één en ander uit te zoeken over familienamen en oude woonadressen. De meeste vragen hebben wij kunnen beantwoorden via informatie uit onze archieven.

Het voltallige bestuur en een aantal leden hebben aan de Rabo-sponsortocht deelgenomen.

De weersomstandigheden waren erbarmelijk maar we hebben het volbracht! De opbrengst is gebruikt voor de viering van het 50-jarig bestaan van onze vereniging.

Wij zijn uitgenodigd om mee te denken over de naam van de fietspaden langs de begraafplaats en op het industrieterrein. Er is nog geen terugkoppeling geweest over de keuze van de gemeente.

Op één van de romantische markten en tijdens de seniorenbeurs in Valbrug hebben wij een kraam gevuld met boeken ter promotie van de vereniging.

Voor Oud Andijk en De Cromme Leeck (Wognum-Nibbixwoud) heeft Ad Gieling een lezing gehouden over de Medemblicker muntslag.

Sonja van As, secretaris
Medemblick, december 2012

Colofon

Secretariaat en ledenadministratie:

Mw. T. Rombout
Achtereiland 6
1671 HP Medemblik
tel. 06 - 555 83 564
e-mail: info@okv-medenblick.nl

Website: <http://www.okv-medenblick.nl>

Contributie lidmaatschap: € 20,-- per jaar.

Jaaruitgave: € 6,-- per exemplaar.

Verkrijgbaar bij: het secretariaat.

Bestuur Oudheidkundige Vereniging "Medenblick":

A.J. Pronk	Voorzitter
N.J.P. Stavenuiter	Vice-voorzitter
Mw. T. Rombout	Secretaris
A.T.N. Gieling	Penningmeester
Mw. T. Huesmann	Coördinatrice
Mw. J. Mureau-Droog	Bibliothecaris
A.B. Gieling	Coördinator
A. Dudink	Coördinator

Expositieruimte "De Vier Weeskinderen":

In dit gebouw (links naast het poortje van het Weeshuis) aan de Torenstraat 13 te Medemblik is de benedenverdieping ingericht voor een permanente expositie. De vitrines zijn gevuld met een verzameling van vele historische bodemvondsten en talrijke voorwerpen uit het verleden van Medemblik en de Medemblikkers.

Contactpersoon: Mw. T. Rombout, tel. 06 - 555 83 564.

Medewerkers redactiecommissie jaaruitgave:

A.T.N. Gieling
P. Swart
A. de Greeuw
A. Kamma
Mw. A.J.C. Revier-van der Aar

Bankrekeningnummer: 5868.45.100 (IBAN: NL77 ABNA 0586 8451 00),
p/a A.T.N. Gieling, Pampus 42, 1671 RK Medemblik,
tel. 0227 - 544057.

Inschrijving Kamer van Koophandel: 40625084.

Drukker: Puurdrukken b.v., Medemblik.

